

Mülki ve Askerî Görevlilerin Raporlarına Göre Yunan İşgali Altında Balıkesir (1920-1922)

Balıkesir under Greek Occupation According to the Reports of Civil and Military Officials (1920-1922)

Serap SUNAY*

*Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Balıkesir, Türkiye

ORCID: S.S. 0000-0002-0332-5439

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Serap Sunay,
Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Balıkesir, Türkiye
E-posta/E-mail: serapsunay@balikesir.edu.tr

Başvuru/Submitted: 17.12.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested:
04.02.2021

Son Revizyon/Last Revision Received:
22.03.2021

Kabul/Accepted: 26.03.2021

Atf/Citation: Sunay, Serap. "Mülki ve Askerî Görevlilerin Raporlarına Göre Yunan İşgali Altında Balıkesir (1920-1922)." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 39 (2021): 1-37.
<https://doi.org/10.26650/YTA2021-842417>

ÖZ

İtilaf Devletlerinin müsaadesi ve desteğiyle Batı Anadolu'ya giren Yunanlar, 30 Haziran 1920'de Balıkesir'i işgal ettiler ve iki seneyi aşkın bir süre burada kaldılar. İşgalle birlikte Anadolu'nun içlerine doğru ilerleyen Yunanlar, yerli sivil halka karşı gittikçe şiddetini arttıran zalimce tavırlar sergilemeye başladılar. Söz konusu büyük mezalim dışında Yunanlar, işgal ettikleri bölgelerin haberleşme, malî ve idarî faaliyetlerine de hâkim olup kendilerine ait bir yönetim kurarak kente, dolayısıyla ülkeye yerleşme arzusuna kapıldılar. İşgal esnasında bölgede görevli mülki ve askerî amirlerin İstanbul Hükûmeti'ne hitaben kaleme aldıkları raporları içeren arşiv belgelerinin temel alındığı bu çalışmayla işgal esnasında bölgede yaşanan gelişmeler hakkında tafsilatlı malumat elde etme imkânı bulundu.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Yunan İşgali, Mezalim, Mali Buhran, İletişim

ABSTRACT

The Greeks, who entered Western Anatolia with the permission and support of the Entente Powers, occupied Balıkesir on June 30, 1920, and stayed there for more than two years. With the occupation, the Greeks advancing towards the interior of Anatolia began to adopt increasingly violent manners towards the indigenous civilians. Apart from the great atrocities in question, the Greeks also dominated the communication, financial and administrative activities of the regions they occupied, and by establishing an administration of their own, they desired to settle in the city and therefore in the country. This study, based on archive documents containing reports addressed to the Istanbul Government by the civilian and military chiefs in the region during the occupation, reveals detailed information about the developments in the region at that time..

Keywords: Balıkesir, Greek Occupation, Cruelty, Financial Crisis, Communication

Extended Abstract

The Greek invasion in Balıkesir, which started on June 30, 1920 and lasted for more than two years, had financial, administrative and socio-cultural consequences as well as military ones. This article discusses both the activities carried out by Greeks during the occupation in order to settle in Balıkesir permanently as well as the atrocities they committed and the problems caused thereby . The methodology chosen for the study is that of a detailed examination of the newspapers of the period and the literature at the core of reports written by some officials who were in the region at that time based on archive documents. According to these examined documents, as in other regions of occupation, the Greeks did not hesitate to implement certain practices that ignored the sovereign rights of the state in order to establish a Greek administration with steps to regulate the economic, administrative and socio-cultural structure towards the people in Balıkesir. That is to say, as can be understood from the statements of the Karesi Governor Cevdet Bey, after occupying the area, the Greeks started to work by removing the law enforcement officers from Balıkesir. They applied actions that led to the confiscation and restriction of communication tools that are vital in many ways in war or peace. They also saw to the dissolution of local personnel, and even to the establishment of a post office on their own behalf. Then, step by step, they liquidated and neutralized the managers of key government departments such as finance, courthouse and education. Finally, they prepared the ground for the realization of their goal of fully dominating the administrative mechanism in the region by sending the Karesi Governor Cevdet Bey, who was the greatest civilian authority of the port at the time , from Balıkesir to Istanbul. Their reason for doing this was that he defended the law of his state and did not submit to what they wanted him to do. In his stead they appointed someone as the deputy governor who could enforce their own wishes and they took over the administration, albeit indirectly, by implementing a bureaucratic occupation in addition to a military occupation in Balıkesir. In so doing the Greeks made a big mistake. They could have prevented the formation of a resistance movement in Balıkesir, which became an epic in the War of Independence, and they could have made the people accustomed to living under Greek rule. Instead, the Greeks forcibly seized extremely limited resources such as foodstuff, weapons and animals from the people in Balıkesir and its surroundings, who were fighting for independence, and left them in poverty. In addition to this, during the occupation, as in other parts of the country, the Greek forces continued committing all kinds of atrocities against the Muslim people in Balıkesir in an increasingly violent and unlimited manner and with slanders and false accusations.

In addition to this picture of a city's bureaucracy becoming inoperable, of severed communication channels, and especially of a Greek occupation which was intensifying day by day, there was a severe financial crisis in and around Balıkesir. The Greeks seized many of the financial resources of the region, and the state could not pay the salaries of officials, retired widows and orphans. This situation not only caused famine and poverty in and around Balıkesir, which has fertile lands, but also brought about other problems which the Greeks used to expand the occupation. Without doubt, it was not easy for the Ottoman Empire to find a solution to the economic crisis in Balıkesir, which had become particularly worn out by wars since the late 19th and early 20th centuries and had suffered from administrative weakness and economic collapse. Although the local administrators repeatedly informed the center about the situation and put forward various suggestions to solve the issue as explained in the text, it can be understood from the archive documents that these could not be implemented. Civil servants in Balıkesir could not get rid of financial difficulties for a long time and could not receive their salaries regularly even after the war was over. This time, the Balıkesir MPs brought the matter to parliament. Despite all the negativities and obstacles outlined above, a struggle against the enemy in Balıkesir took place which became an example to the nation, and a significant contribution was made to the liberation of the country from enemy occupation.

Giriş

Balıkesir'in Milli Mücadele döneminde oynadığı mühim rol ve önemine binaen şehrin işgali, kongreler ve işgale karşı bölgede yürütülen mücadele üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır¹. Bu makalede ise Balıkesir'in işgal altında kaldığı süre zarfında Yunanların, diğer işgal bölgelerinde olduğu gibi Balıkesir'e kalıcı bir şekilde yerleşme amacıyla yürüttükleri faaliyetler ile bunların yol açtığı sorunlar ve uyguladıkları mezalim ele alındı. Zira vatan sathında yaklaşık dört, Balıkesir'de ise iki seneyi aşkın devam eden Yunan işgali, askerî olduğu kadar mali, idari ve sosyo-kültürel birtakım sonuçlar doğurmuştur ki söz konusu meseleleri incelemek, hadiseyi çok yönlü bir şekilde ortaya koyabilmek açısından bir hayli önem taşımaktadır. Bu maksatla Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde tespit edilen, Balıkesir'de görev yapmış olan mülki ve askerî görevliler tarafından kaleme alınmış resmî raporlara odaklanılarak yapılan bu çalışmayla Balıkesir ve çevresinde Yunan işgali esnasında yaşananlardan ibretlik bir kesit sunularak, o günkü koşulların ağırlığı ve vatanın içinde bulunduğu vaziyet, Balıkesir ölçeğinde incelenmiştir. Devrin müşahitleri ve müdahilleri tarafından yazılan söz konusu raporlar, Yunanların işgal esnasındaki genel siyasetlerini ilk ağızdan aktarmaları ve Balıkesir'in uğradığı zulmün apaçık bir tezahürü olmaları bakımından, bu zulmün tarihe kaydedilmesi hususunda önem arz etmektedir.

1. Balıkesir'in İşgali

Osmanlı Devleti için Birinci Dünya Savaşı'nı fiilen sona erdiren Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) ile başta İngiltere olmak üzere Batılı devletler, Osmanlı toprakları üzerinde emperyalist fikirlerini uygulama fırsatı elde ettiler². Bu maksatla harekete geçen Büyük Beşler (İngiltere, ABD, Fransa, İtalya ve Japonya), Paris Barış Konferansı kapsamında gerçekleşen 28 Ocak 1919 tarihli toplantıda, savaştan mağlup çıkan devletlerin topraklarında kurulması planlanan manda idarelerini ve buna binaen Osmanlı Devleti topraklarının nasıl paylaşılacağını görüştüler³. İtilaf Devletleri safında Birinci Dünya Savaşı'na dâhil olan Yunanistan da mümbit topraklara sahip Batı

1 Balıkesir'de Milli Mücadele hakkında yapılan çalışmaların bir listesi için bkz. Nurettin Gülmez, "Balıkesir'de Milli Mücadele ile İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Tasnif", *Milli Mücadele'nin 100. Yılında Kuva-yı Milliye Şehri Balıkesir Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı (19-22 Eylül 2019)*, C.I, Balıkesir, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2020, s. 143-163.

2 Ahmet Hurşit Tolon, *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, s. 98-114.

3 İsmail Köse, "Paris Barış Konferansı Tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson'un Türk Algısı", *History Studies (Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı)*, C.6, S.3, Nisan 2014, s. 219.

Anadolu'yu topraklarına katma isteğini resmen dile getirip; galip devletlere kabul ettirmek adına çalışmalarına başlamıştı. Bu maksatla Paris'e giden Yunanistan Başbakanı Venizelos, burada ülkesi lehine son derece etkin propaganda faaliyetleri yürüttü⁴. Nitekim Yunan Hükümeti, henüz konferans toplanmadan 30 Aralık 1918 tarihinde, Paris Barış Konferansı sekreteryasına sunduğu muhtırayla Kuzey Epir, Trakya'nın tamamı, Batı Anadolu, Oniki Ada ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesini talep etmişti⁵. Venizelos'un çalışmaları, Yunanistan'ın Paris Barış Konferansı'nda önemli avantajlar elde etmesini sağladı ve burada alınan kararlara istinaden İngiliz, Amerikan ve Fransız savaş gemilerinin koruyuculuğunda gerçekleşen Batı Anadolu'daki Yunan işgali, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgal edilmesiyle başladı⁶. Balıkesir Jandarma Alay Kumandanı Kaymakam Hüseyin Hilmi'nin ifadesiyle Yunanlar, öteden beri herkesin malumu olan imha siyasetleriyle İzmir'de "Osmanlılığa ve Müslümanlığa âid" ne varsa yok ettikleri gibi pek çok mağduriyete de neden olmuşlardı⁷. İşgal esnasında Yunanların şehirdeki Müslümanları katledip şehri yağmalamaları, Balıkesir'de de son derece olumsuz bir etki meydana getirdi. İşgal kuvvetlerinin Balıkesir'e doğru ilerlediklerinin ve bazı bölgelerde şiddetli mezalim uyguladıklarının duyulması, bölge halkındaki tepkinin şiddetlenmesine yol açtı⁸ ve İstanbul Hükümeti'ne çeşitli protesto telgrafları çekildi⁹. İstanbul Hükümeti ise davetli olarak katılacağı Paris Konferansı'nda, Aydın vilâyeti ve Balıkesir gibi Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin haksız işgallerinin önlenmesine gayret ettiklerini ilan ederek kamuoyunu sakinleştirmeye çalışmıştı¹⁰.

-
- 4 Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1973, s. 30-38; Michael Llewellyn Smith, *Yunanistan'ın Anadolu Hayali 1919-1922*, çev. Nilgün Engin, İstanbul, Tarihçi Kitabevi, 2017, s. 83-96; İsmail Ediz, *Diplomasi ve Savaş Batı Anadolu'da Yunan İşgali 1919-1922*, İstanbul, Ötügen Neşriyat, 2019, s. 128-134.
- 5 Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)*, 3. bs., İstanbul, Derlem Yayınları, 2017, s. 133-134.
- 6 Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı...*, s. 51-53. Batı Anadolu'da Yunanların uyguladığı işgal yöntemleri ve işgallerin genel karakteri hakkında bkz. Nuri Köstüklü, "Batı Anadolu'da Yunan İşgal Metodu Üzerine Analitik Bir Yaklaşım", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri 26-28 Eylül 2012*, yay. haz. Murat Alper Parlak, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015, s. 141-148; Salim Gökçen, "Milli Mücadele'de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Y.12, S.23, Bahar 2016, s. 89-111.
- 7 *T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâbîâlî Evrak Odası (BEO)*, 4652/348889, lef 2, 8 Eylül 1920/8 Eylül 1336.
- 8 *BOA, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus (DH.KMS)*, 53-4/54.
- 9 Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto: İzmir'in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları (15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)*, İstanbul, Değişim Yayınları, 2007, s. 362-372. İzmir'in işgalinin ardından Balıkesir'de işgale karşı alınan önlemlerden bazıları için bkz. Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990, s. 56-60.
- 10 Mustafa Budak, "Osmanlı Devleti'nin Paris Barış Konferansı'na Davet Edilmesi ve Muhtıralar Sunması ile İlgili Tartışmalar", *Tarih Dergisi*, S.71, 2020/1, s. 455.

Bir yandan söz konusu gelişmeler yaşanırken bir yandan da Avrupa gazetelerinde, Yunan kuvvetlerinin bütün Balıkesir yöresini işgal edip hattı Bursa'ya kadar uzatacaklarına dair havadisler yer almıştı. Yunan işgal kuvvetlerinin çift koldan Akhisar'a ve Ayvalık merkezine gönderilmesi, yayılan haberleri teyit etmişti¹¹. Nitekim Yunanlar, İzmir'in ardından Rum nüfusunun çoğunlukta olduğu Ayvalık'ı da 29 Mayıs 1919 tarihinde işgal etti¹². İzmir ve Ayvalık'ın ardından Anadolu'nun içlerine ilerleyişlerini kolaylaştırmak amacıyla ilk hedef olarak belirledikleri Balıkesir'e 22 Haziran 1920 tarihinde taarruza başlayan Yunanlar, 30 Haziran 1920'de şehri işgal etti¹³. Balıkesir'in güneyinde büyük bir mukavemet gördüklerini itiraf eden, harekâtın başındaki General Paraskevopulos, işgal kuvvetlerinin Balıkesir'e girdiğine dair 17-30 Haziran ve 18 Haziran-1 Temmuz tarihli, imzalı iki tebligat yayınladı¹⁴. Balıkesir'in işgali yabancı basında, işgal kuvvetlerinin kuzeye doğru ilerleyişlerinde mühim bir gelişme olarak değerlendirilmişti. Atina'da da çeşitli kutlamalar düzenlenmişti¹⁵.

Balıkesir ve Bursa'da polisin, jandarmanın ve ahalinin elindeki her türlü silaha el koyan Yunanlar, bölgede asayişin sağlanması ile halkın can, mal ve namus güvenliklerini koruma haklarını da ellerinden almıştı¹⁶. Vaziyetin doğuracağı sakıncalar ve tehlikenin büyüklüğüne dikkat çeken Edremit kaymakamı, Hariciye Nezareti'ne

-
- 11 *BOA, DH.KMS*, 53-4/54. Anadolu ve Ege kıyılarında Yunan işgalini haklı göstermek için İngiliz basınında yürütülen Türk aleyhtarı kampanya hakkında bkz. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele: Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)*, C.I, İstanbul, Cem Yayınevi, 1992, s. 257-258.
 - 12 Bayram Bayraktar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ayvalık Tarihi*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014, s. 102-114; Haluk Selvi, "Ayvalık'ın İşgali ve Belediye Çeşmesi Protokolü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XVII, S.51, 2001, s. 843-844, 847, 852; Metin Ayışığı, "Ayvalık'ın İşgali ve İlk Kursun", *Balıkesir Sempozyumu: 17-20 Kasım 2005*, Balıkesir, t.y., s. 196-204; Ayvalık'ın işgal süreci hakkında Balıkesir Mutasarrıfı Ahmet Hilmi Ergeneli'nin hatıraları için bkz. A. Hilmi Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması İle İlgili Anılar", *Belleten*, C.XLVIII, S.189-190, Ocak-Nisan 1984, s. 167-240.
 - 13 Mücteba İlgürel, *Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, İstanbul, Atatürk Araştırma Merkezi, 1999, s. 252-253; Mücteba İlgürel, "Balıkesir Kongreleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.V, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 17. Asi Ahmet Anzavur, işgalden birkaç ay önce 8 Nisan 1920 tarihinde, o güne kadar yaptığı her türlü eşkıyalık faaliyetine rağmen Damat Ferid Paşa Hükümeti tarafından mirimiranlık rütbesiyle Karesi mutasarrıflığına tayin edilmişti (Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987, s. 263; Özcan Mert, "Anzavur'un İlk Ayaklanmasına Ait Belgeler", *Belleten*, C.LVI, S.217, Aralık 1992, s. 849).
 - 14 Paraskevopulos imzalı bu tebliğlerin ilkinde bir Yunan fırkasının, 20 kilometre kuzeyindeki Bigadiç-Giresun (Savaştepe) hattına kadar ilerlediği ve Balıkesir'e kadar takip ettikleri bölge halkının, Giresun civarında büyük bir mukavemet gösterdiğini bildirilmişti. Yunan işgal kuvvetlerinin 3 zabıt ve 65 asker zayıat verdiğini; "düşman" olarak bahsettiği Türklerin ise 100'den fazla kayıp verdiklerini ifade etmişti ("Balıkesir'in Alındığına Dair Yunan Tebliği: Balıkesir'in Cenubunda Büyük Bir Mukavemet Gördüklerini İtiraf Ediyorlar", *Vakit*, nr. 934, 3 Temmuz 1920, s. 2).
 - 15 "Yunan Taarruzu: Yunan Taarruzu ve Fransız Gazeteleri; Atina'da Şenlikler", *İleri*, nr. 889, 6 Temmuz 1920, s. 1.
 - 16 *BOA, BEO*, 4669/350131, lef 2, 29 Aralık 1920/29 Kânunuevvel 1336. Yunanlar, her köye sadece beşer av çiftesi bırakmakla birlikte Edremit'i istisna tutup, ekili mahsulata hasar verecek hayvan ve haşerata karşı kullanmak üzere köylülere av çiftelerini bırakmış ve avcılık için izin vermişlerdi (*BOA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye [DH.İ.UM]*, 20-25/14-110, lef 2, 6 Aralık 1920/6 Kânunuevvel 1336; *BOA, Hariciye Nezareti Siyasi [HR.SYS]*, 2465/20, lef 2, 6 Aralık 1920/6 Kânunuevvel 1336).

gönderdiği yazıda, taleplerine rağmen silahların iade edilmediğini ve bu hususta acilen bir girişimde bulunulması gerektiğini ifade etmişti¹⁷. Karesi Jandarma Alayı Kumandanlığı da aynı soruna değinerek, jandarmaya ait silah ve teçhizatın iadesi ve jandarma dairelerinde bulunan telefon hatları ile makinelerin başka yerlere götürülmekte olduğuna; fakat jandarmanın güvenliği için çok önemli olan bu makinelerin mutlaka yerlerinde bırakılmalarının gerektiğine dair bir rapor kaleme almıştı¹⁸. Bir yandan eldeki teçhizata el koyan Yunanlar bir yandan da Balıkesir’de görev yapan jandarma ve polislerin büyük bir kısmını tasfiye edip silahsız bir şekilde, zorla İstanbul’a göndermişlerdi¹⁹. Yunan İşgal Kumandanlığı, görevlerine son verdikleri Soma’daki jandarma ve polislerin, kırk sekiz saat zarfında bölgeyi terk etmelerini; yerli olanların ise sivil olarak hayatlarına devam edebileceklerini Karesi Mutasarrıflığı’na bildirmişti²⁰. Ayrıca Soma ve Kırkağaç’ta zabıta memuru alım ve istihdamını da yasaklamışlardı²¹. Buna karşın Yunanlar 13 Haziran 1921 tarihinde, jandarma zabitleri kumandasında 120 Yunan jandarmasını Bandırma treniyle Balıkesir’e sevk etmişlerdi. Böylece Balıkesir’de 80 kişi olan Yunan jandarmaların sayısı bir anda 200’e çıkmıştı. Bunun üzerine Karesi Jandarma Alay Kumandanlığı, Yunan jandarmasının Soma, Edremit, Kırkağaç ve Burhaniye kazalarında olduğu gibi Balıkesir ve havalisinde de zabitan teşkilatını genişletmeye başlayacağı istihbaratını İstanbul Hükümeti’ne bildirildi²². Nitekim Anadolu harekâtından önce 3.000 civarında olan Yunan zabitanı sayısı, Ekim 1920 tarihine geldiğinde 6.000’e ulaşmış yani ikiye katlanmıştı²³. Ayrıca işgal kuvvetleri, Rum ve Ermenilere silah temin ederek

17 BOA, *Dahiliye Nezareti Asayiş Kalemî (DH.EUM.AYŞ)*, 76/21, 25 Aralık 1920/25 Kânunuevvel 1336.

18 BOA, *BEO*, 4672/350350, 23 Ocak 1921/23 Kânunusani 1337.

19 BOA, *Dahiliye Nezareti Muhasebe Kalemî (DH.EUM.MH)*, 228/14, lef 9, 5 Mart 1922/5 Mart 1338; BOA, *DH.EUM.AYŞ*, 59/21, 11 Şubat 1922/11 Şubat 1338.

20 BOA, *DH.EUM.AYŞ*, 46/21, lef 1, 23 Eylül 1920/23 Eylül 1336. Yunan işgal kuvvetleri, benzeri uygulamaları Yalova ve Hüdâvendigâr’da da yapmış; buralardaki jandarmaların silahlarını alıp onları işlevsiz hale getirmişlerdi (BOA, *BEO*, 4660/349446, lef 4, 19 Ekim 1920/19 Teşrinievvil 1336). Yunanların aynı uygulamayı Alaşehir’deki jandarmaya tatbik edip, onları vapurla İzmir’den İstanbul’a sevk ettikleri ve sıranın Bursa Jandarma Alayı’nda olduğu haberi de 20 Şubat 1922 tarihli yazıyla Hariciye Nezareti’ne bildirilmişti (BOA, *BEO*, 4705/352869, 20 Şubat 1922/20 Şubat 1338). Faaliyetlerine ara vermeyen Yunanların, Bursa alayına mensup Karacabey bölüğündeki dağ kazı takımını kaldırıp zabitanı İstanbul’a göndermek üzere Mudanya’ya sevk etmek istedikleri haber verilerek Bursa jandarma teşkilatının Balıkesir’dekilerle aynı akıbete uğramaması adına gereken girişimlerin yapılması hususu da Hariciye Nezareti’ne ifade edilmişti (BOA, *DH.EUM.AYŞ*, 59/42, lef 2, 20 Şubat 1922/20 Şubat 1338).

21 BOA, *DH.İ.U.M*, 20-25/14-110, lef 2, 6 Aralık 1920/6 Kânunuevvel 1336; BOA, *HR.SYS*, 2465/20, lef 2, 6 Aralık 1920/6 Kânunuevvel 1336.

22 BOA, *DH.İ.U.M*, 20-28/14-39, lef 1, 18 Temmuz 1921/18 Temmuz 1337; BOA, *DH.İ.U.M*, 20-28/14-39, lef 2, 15 Temmuz 1921/15 Temmuz 1337.

23 BOA, *DH.İ.U.M*, 20-25/14-48, lef 3, 16 Ekim 1920/16 Teşrinievvil 1336. 1921 tarihli bir evrakta ise Balıkesir’deki Yunan kuvvetinin tahminen 3.500-4.000 kişi civarında olduğu belirtilmiştir (BOA, *DH.İ.U.M*, 20-26/14-64, lef 2, 9 Şubat 1921/9 Şubat 1337).

onları teşkilatlandırmaya başlamıştı²⁴. Böylece işgal altında bulunan Balıkesir ve civarı, kolluk kuvvetleri ile silahtan arındırılarak Yunanların her türlü tehdidine açık hale getirilmiş; istediklerini uygulayabilecek bir ortam hazırlanmıştı.

Balıkesir'e giren Yunan işgal kuvvetleri, halkın dinî duygularını fazlasıyla rencide eden bir tutum sergilemişlerdi. Silah arama bahanesiyle sık sık evlerine baskın yaptıkları Müslümanları rahatsız edip ırza tecavüzde bulunmuşlardı²⁵. Manevi yönden de baskılarını arttıran Yunanlar, Bandırma'da hükûmet binasıyla diğer resmî dairelerdeki Osmanlı bayraklarının yerine Yunan bayrakları asarak²⁶ halkın bam teline dokunmuşlardı. Balıkesir'e bağlı Giresun'daki (Savaştepe) işgal kuvvetleri kumandanı da nahiye müdüründen halkın Yunan işgalinden memnuniyet duyduğuna dair mazbatalar düzenlemesini isteyerek içte ve dışta işgallerini aklayacak, aldatici yönlendirmeler yapmaya çalışmıştı²⁷. Yunanların her türlü faaliyetine rağmen bölge halkı gerek tertiplemediği kongreler ve gerek silahlı mücadelesiyle 6 Eylül 1922 tarihinde Balıkesir'in düşman işgalinden kurtarılmasına çok büyük katkı sağlamıştır²⁸. Eşraf ve önde gelenler; Balıkesir merkez, Bandırma, Gönen ile diğer bağlı kazalarda "Cemâat-i İslâmiyye ve Cemiyet-i Milliyye Redd-i İlhâk" ve muhtelif adlarda müdafaa heyetleri teşkil etmişlerdir. Bunlar arasında bazı siyasi fırka mensupları olduğu gibi hiçbir fırkaya bağlı olmayanlar da mevcuttu. Aralarındaki her türlü anlaşmazlığa rağmen aslında çok farklı görüşe sahip bu insanları ortak düşmana karşı "vücûd-ı milliye" şeklinde bir araya getiren en temel sebep, "milletin hayat ve mukaddesatını" koruyup kurtarmaktı. Söz konusu hareketin mahiyetinin, İttihatçılık veya Bolşeviklik emellerinin gerçekleştirilmesi gibi maksatlar taşımadığı; meselenin "müdâfaa-i memleket" olduğu, belgede bilhassa vurgulanmıştı²⁹. İşgalden kısa bir müddet sonra 26-30 Temmuz 1919 tarihleri arasında toplanan Balıkesir Kongresi'nde de bölgedeki direnişin idaresi ve nasıl finanse edileceğine dair detaylı bir yol haritası çizilmişti³⁰. Bu bağlamda Balıkesir'in Yunanlara karşı verdiği mücadeleyi, olayların henüz sıcak olduğu 29 Haziran 1922 tarihli *Sebilürreşâd* gazetesinde yer alan "... Eđer (Karesi) yıldızı doğmamış olsaydı maâzallah bugün ne Anadolu kurtulacak, ne

24 BOA, BEO, 4715/353597, lef 2.

25 BOA, BEO, 4657/349227, lef 8, 6 Eylül 1920/6 Eylül 1336; BOA, BEO, 4657/349227, lef 1, 4 Ekim 1920/4 Teşrinievvel 1336.

26 BOA, DH.İ.UM, 20-25/14-2, 1 Eylül 1920/1 Eylül 1336.

27 BOA, DH.İ.UM, 20-24/14-37, 15 Ağustos 1920/15 Ağustos 1336.

28 Mücteba İlgürel, "Balıkesir Kongreleri", s. 17.

29 BOA, DH.KMS, 53-4/54.

30 Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Malî Kaynakları*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1990, s. 192-199. Millî Mücadele'de Balıkesir'de tertiplenen kongreler hakkında detaylı bilgi için bkz. Mücteba İlgürel, *Millî Mücadele'de Balıkesir...*, s. 87 vd.

de (İstiklâl) ümîdleri kalacaktı. Anadolu'ya on dört ay bekçilik eden Karesi ve havalisinin millî tarihimizde işgal ettiği mevki cidden büyük, cidden ulvî ve mukaddesdir”³¹ ifadeleri isabetli ve net bir şekilde ortaya koymaktadır.

2. Yunanların Şehrin Maliyesini Kontrol Etme Çabaları ve Balıkesir’de Mali Buhran

İşgalin akabinde harekete geçen Yunanların amacı, evraklara yansıyan ifadesiyle “livanın rûhu demek olan cihet-i maliyesini” İzmir’e bağlayıp idare etmektir³². Bu maksatla işe, bölgenin maliyesini takip ve kontrol için önemli bilgiler elde edebilecekleri Ziraat Bankası kayıtlarıyla başladılar. İzmir Yunan Komiserliği tarafından Balıkesir’e gönderilen bir memur; Balıkesir, Ayvalık, Edremit, Burhaniye Ziraat Bankası şubelerine ait defterler ile senetlerin tarafına teslimini talep etti ve karşı konulacak olursa bunları cebren alacağını bildirdi. Bunun üzerine defterler, Karesi Ziraat Bankası Müdürü İsmail Bey ile 31 Temmuz 1920 tarihinde İzmir’e gönderildi³³. Akabinde daha cüretkâr hareket eden Yunanlar, İzmir Fevkalade Komiserliği’nin talimatıyla Balıkesir’in maliyesini kontrol etmek üzere bir memur görevlendirdiler. Bahsi geçen memur, 21 Ekim 1920 tarihinde Yunan Merkez Kumandanı Panagakos ile birlikte Karesi Mutasarrıfı Cevdet Bey’in³⁴ makamına geldi. Yunan memur, Cevdet Bey’e livanın maliye, telgraf ve posta idaresi ile hususi muhasebesindeki evrak ve maliye kayıtlarını tetkik ederek gelir-gideri saptayıp, artan gelirlere el koymak üzere görevlendirildiğini ifade etti. Livanın bütün mali işlerine ve kaynaklarına el koymak manasına gelen görev tanımına ilaveten bir de işlerini yürütmek için kendisine hükümet konağı içinde oda tahsis edilmesini talep etti. Karesi Mutasarrıfı Cevdet Bey ise kendisine livanın mali durumu hakkında genel malumat verilebileceğini; fakat tahsilât ve bilfiil kontrol tesisi gibi taleplerinin mümkün olmadığını, isterse muhasebe dairesinde birkaç gün ikamet edebileceği cevabını verdi. Durumun vahametinin farkında olan Cevdet Bey, Dahiliye Nezareti’ne gönderdiği raporda, gelen memurun bölgede fiilî bir kontrol tesis etme ihtimalinin bir hayli yüksek olduğunu ve

31 “Hazin Bir Gün: İlk Müdafaa Kurşununu Atan Sevgili ‘Karesi’nin Yevm-i İşgali”, *Sebilürreşâd*, C.20, S.507, 29 Haziran 1922, s. 156.

32 *BOA, DH.İ.UM*, 20-30/14-68, lef 8, 30 Mart 1922/30 Mart 1338; *BOA, DH.İ.UM*, 20-30/14-68, lef 1, 12 Nisan 1922/12 Nisan 1338.

33 *BOA, DH.İ.UM*, 20-24/14-24, lef 1, 19 Ağustos 1920/19 Ağustos 1336; *BOA, DH.İ.UM*, 20-24/14-24, lef 2, 31 Temmuz 1920/31 Temmuz 1336. Ancak aradan aylar geçmesine rağmen defterler iade edilmedi. Bunun üzerine defterlerin ne yapıldığı İzmir Yunan Komiserliği’ne soruldu ve bunların mahallerine gönderildiği cevabı alındı. Oysa defterler geri gelmemişti. Konuyu araştıran Mülkiye Müfettişi Süleyman Hikmet Bey, hükümete ait kayıtların yabancıların elinde kalmasının uygun olmadığı; defterlerin livaya celbi veya mahallerine gönderilmesinin temini adına gerekenin yapılması yönünde bir rapor hazırladı (*BOA, DH.İ.UM*, 20-25/14-50, 25 Ekim 1920/25 Teşrinievvel 1336).

34 Cevdet Bey, 6 Eylül 1920 tarihinde birinci sınıf maaşla Karesi mutasarrıflığına tayin edilmişti (*BOA, İrade Dosyası Usulü [İ.DUİT]*, 43/61); “Şehir ve Taşra: Balıkesir Mutasarrıflığı”, *İleri*, nr. 953, 13 Eylül 1920, s. 1.

bunun önüne geçebilmek için acilen tedbir alınması gerektiğini bildirdi³⁵. İşin enteresan yanı Yunan memurun, Cevdet Bey'e İstanbul Hükûmeti'nin durumdan haberdar olduğunu ve kararın yakında kendisine bildirileceğini söylemesiydi. Böylece işlerini itirazsız ve hızlıca halledebilecekti. Fakat bahsi geçen konuda İstanbul Hükûmeti'ne herhangi bir müracaatın olmadığı, Hariciye ve Maliye nezaretleri ile yapılan yazışmalardan anlaşıldı ve durum Karesi Mutasarrıfı Cevdet Bey ile Hüdâvendigâr Valiliği'ne bildirildi³⁶. Ayrıca Yunanların Balıkesir ve Karacabey'deki bu tarz girişimlerinin önlenmesi hususu mutasarrıflığa yazıldı³⁷.

Harekete geçen Yunanlar, şehrin son derece kısıtlı gelirlerine el koymaya başlamışlardı. 9 Kasım 1920 tarihinde İzmir Fevkalade Komiserliği'nin emriyle Edremit, Bandırma ve Sındırgı kazalarına gelen Yunan memurlar, maliye ile telgraf, posta ve rüsumat dairelerindeki gelir-giderleri tespit ettiler³⁸. Ertesi gün Yunan maliye memuru, yanında tercümanı ve bir zabitle birlikte livanın merkez mal sandığına gelerek ödemeleri durdurdu ve sandıkta mevcut 46.162 kuruş değerindeki muhtelif cinslerdeki altın ile parayı makbuz mukabilinde aldı. Merkezden bu konuda henüz bir talimat gelmediğini ifade eden mutasarrıflık, derhal harekete geçti ve İzmir Fevkalade Komiserliği'ne çektiği telgrafta; memurlarının çeşitli dairelerde yaptıkları kontrollerden vazgeçmelerini ve aldıkları paraları da iade etmelerini talep etti³⁹. Mutasarrıfın daha önce bu hususlarda dile getirdiği çekinceler, Yunanlar tarafından uygulamaya konulmuş ve bu yöndeki haberler peş peşe gelmeye başlamıştı. Bunun üzerine İstanbul Hükûmeti, Balıkesir'deki vaziyeti derinlemesine bir şekilde öğrenebilmek için Edremit kaymakamını görevlendirdi. Kaymakamlığın işgalin doğurduğu neticeler ve gittikçe zorlaşan koşulları aktardığı 6 Aralık 1920 tarihli raporuna göre bölgede durum şöyleydi: Yunanlar beraberlerindeki memurlar vasıtasıyla Balıkesir merkez ve mülhakatındaki tüm mali işler ve muameleleri kontrol altına alıp, merkez sandığında bulunan 400 altın ile Bandırma'daki 5.000 liraya ve Sındırgı mal sandığındaki 1.800 liraya el koymuşlardı⁴⁰. Edremit'teki işgal kuvvetleri kontrol memuru da verdiği talimatla dairelerin ağustos ve eylül maaşlarıyla emeklilerin yalnız ağustos maaşlarının ödenebileceğini ve bunlardan başka hiçbir

35 BOA, DH.İ.UM, 20-26/14-70, lef 5, 23 Ekim 1920/23 Teşrinievvel 1336.

36 BOA, DH.İ.UM, 20-26/14-70, lef 16, 6 Kasım 1920/6 Teşrinisani 1336; BOA, DH.İ.UM, 20-26/14-70, lef 25, 3 Kasım 1920/3 Teşrinisani 1336.

37 BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 220/182, 2 Kasım 1920/2 Teşrinisani 1336.

38 BOA, BEO, 4663/349670, 13 Kasım 1920/13 Teşrinisani 1336; BOA, DH.İ.UM, 20-26/14-70, lef 30, 9 Kasım 1920/9 Teşrinisani 1336; BOA, DH.İ.UM, 20-26/14-70, lef 31 Ekim 1920/31, 31 Teşrinievvel 1336.

39 BOA, DH.İ.UM, 20-26/14-70, lef 51, 13 Kasım 1920/13 Teşrinisani 1336.

40 BOA, DH.İ.UM, 20-25/14-110, lef 2, 6 Aralık 1920/6 Kânunuevvel 1336; BOA, HR.SYS, 2465/20, lef 2, 6 Aralık 1920/6 Kânunuevvel 1336.

ödemenin yapılmayacağını; aksi takdirde Yunan Hükûmeti'nin Edremit mal sandığına el koyacağını sert bir üslupla beyan etmişti⁴¹. Nitekim Yunan memurları, tehditlerini fiiliyata dökmüş ve Edremit'in mali işlerini kontrol altına alıp yaklaşık 500 lirayı gasp ettikleri gibi Düyûn-ı Umûmiye depolarındaki yağ ve zeytinlere de el koymuşlardı⁴². Alaşehir Mal Müdürlüğü'nden de Yunan memurlarının sandık müdüriyetinde zorla sayım yaptıkları ve Kula'da mal sandığı mevcuduna el koyup, müdürü görevden ayırarak maliye dairesini işlevsiz hale getirdikleri bildirilmişti. Bursa ve Mudanya'da da benzeri uygulamalar yapılmıştı. Yunanlar, muahede şartlarına uygun davranmayarak adı geçen bölgelerin gelirlerine el koymaya başlamış; bu da bölgede başta memurlar olmak üzere emeklilerin, ihtiyaç sahibi dul ve yetimlerin maaşlarını alamamalarına yol açmıştı. Üstelik maliye nazırı, Yunanların devletin gelirlerine el koyma faaliyetlerinin önüne geçilinceye kadar buralara hazineden para gönderilmesinin, halka değil Yunanların kasasına hizmet olacağı şeklinde görüş beyan etmişti⁴³.

Gittikçe büyüyen mali sorunlara çözüm bulmakta zorlanan İstanbul Hükûmeti, Balıkesir merkez ve kazaları ile Bursa'da, Yunanların söz konusu uygulamalarının mali buhranı daha da şiddetlendirdiğinden yakınlıkta bunun önüne geçebilmek için hariciye nazırının, acilen İngiliz mümessiliyle görüşmesine karar vermişti⁴⁴. Ancak Yunanların bölgedeki gelirler ile dairelere el koymalarının önüne geçmek mümkün olamadı. Yunanlar, özel idareye ait 12.000 lira ve liva encümenin daha önce at cinsinin ıslahı için büyük fedakârlıkla Arabistan'dan getirttiği 10 baş aygıra el koyup İzmir'e gönderdiler⁴⁵. Bunların dışında bölgenin önemli geçim kaynaklarından birisi olan hayvancılık da zora girmişti. Balıkesir ve Hüdavendigar'da bulunan celepler, Yunan işgal kuvvetlerinin 20.000'den fazla hayvanı aç ve susuz bir şekilde çeşitli iskelelerde tuttuklarını; İstanbul'a götürmelerine izin vermediklerini bildirmişlerdi. Bu nedenle hayvanlarının telef olacağından endişe duyan celepler, tek geçim kaynaklarının bu şekilde ellerinden alınmasından şikâyet etmişlerdi⁴⁶. Bölgedeki mahkûmlar ise açlık tehlikesiyle karşı

41 *BOA, DH.İ.UM*, 20-26/14-70, lef 53, 28 Kasım 1920/28 Teşrinisani 1336; *BOA, DH.İ.UM*, 20-26/14-70, lef 54, 4 Kasım 1920/4 Teşrinisani 1336; *BOA, DH.İ.UM*, 20-26/14-70, lef 55, 10 Kasım 1920/10 Teşrinisani 1336; *BOA, DH.İ.UM*, 20-26/14-70, lef 56, 6 Kasım 1920/6 Teşrinisani 1336.

42 Metin Ayışığı, "Millî Mücadele'de Edremit Üzerine Bazı Belgeler", *Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyumu Bildiriler, Özetler*, İzmir, Edremit Belediyesi Kültür Yayınları, 2011, s. 303.

43 *BOA, BEO*, 4667/349954, lef 1, 11 Aralık 1920/11 Kânunuevvel 1336; *BOA, BEO*, 4667/349954, lef 2, 2 Aralık 1920/2 Kânunuevvel 1336.

44 *BOA, MV*, 220/256, 11 Aralık 1920/11 Kânunuevvel 1336.

45 *BOA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM.EK)*, 123/58, Ağustos 1922/Ağustos 1338; *BOA, DH.İ.UM.EK*, 63/75, lef 1-2-3-4, 2 Ağustos 1922/2 Ağustos 1338; *BOA, DH.İ.UM.EK*, 63/75, lef 5, 30 Temmuz 1922/30 Temmuz 1338; *BOA, Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü (DH.UMVM)*, 41/100, 23 Ağustos 1922/23 Ağustos 1338.

46 *BOA, DH.İ.UM*, 19-15/1-8, lef 1, 19 Ekim 1920/19 Teşrinievvel 1336.

karşıya kalmıştı. Çünkü Balıkesir ve kazalarında bulunan hapishanelerdeki mahkûmlar için gönderilen 1921 senesine ait 600.000 kuruş tayinât bedeli bitmişti ve yeni tahsisat gönderilmediği takdirde, alacaklı olan tedarikçiler malzeme vermeyi keseceklerini bildirmişti⁴⁷. Bölgedeki asayişin temin görevinde istihdam olunan personelin temel ihtiyaçlarının karşılanması hususunda da sorunlar mevcuttu. Örneğin işgalde Yunanlar tarafından elbise ve silahları ellerinden alınan polisler, üniformasızlık yüzünden sivil kıyafetlerle görev yapmak mecburiyetinde kalmışlardı. Polis memurluğundan merkeze sunulan raporla Balıkesir, Bandırma, Edremit, Balya ve diğer kazalardaki polisler için elbise, fotin, kalpak, kemer gibi ihtiyaçlar talep edilmişti⁴⁸.

Bahsi geçen mali açmazların yanı sıra Anadolu'yu her cepheden ele geçirme arzusunda olan Yunanlar, o esnada bir başka kritik hamleyle Yunan drahmisinin rayicini 13,5 kuruş olarak belirleyip Balıkesir ve civarında tedavüle sokma girişiminde bulunmuşlardı. Bunun üzerine harekete geçen İstanbul Hükûmeti, Osmanlı Devleti'nde resmen tedavülde olan meskûkâtın, 8 Nisan 1916 tarihli kanununla belirlenmiş olduğunu ve sulh muahedesi -ki henüz imzalanmamıştı- gereğince de Balıkesir, Osmanlı Devleti dâhilinde olduğundan burada Yunan parasının tedavülünün doğru olmadığını belirterek itiraz etti. Uygulamanın emsal teşkil edip diğer bölgelerde uygulanmasını engellemek üzere mesele İtilaf Devletleri mümessillerine taşındı. Buna rağmen Yunanlar, uygulamalarını Balıkesir ile sınırlı tutmayıp Yunan drahmisini Bursa, Bandırma, İzmir ve civarında, yani tüm işgal bölgelerinde tedavüle sokmaya çalışmışlardı⁴⁹. Buna karşılık hükûmet; Balıkesir, Bursa, Bandırma ve sair yerlerdeki mal sandıklarına, rayici her ne kadar olursa olsun hiçbir suretle Yunan parasının alınmaması ve sadece Osmanlı parası kabul edilmesine dair tamim ile aynı yerlerdeki Düyûn-ı Umûmiye müdüriyetlerine talimat gönderdi⁵⁰.

Söz konusu olumsuzluklarla birlikte Balıkesir'deki sorunlar katlanarak arttı. Bunlardan liste başındaki en büyük mesele, şüphesiz ki Birinci Dünya Savaşı'ndan (1914-1918) beri Balıkesir'de⁵¹ kendisini yoğun bir şekilde hissettiren mali buhran konusuydu. 1916 senesinde Karesi Mebusu Ali Galip Bey'in Meclis-i Mebusan'da, yerli ahalinin bölgeye yerleştirilen muhacirlerden daha zor durumda olduğunu belirterek en

47 BOA, Dahiliye Nezareti Hapishaneler Müdüriyeti Mütferrik (DH.MB.HPS.M), 48/57, 4 Nisan 1922/4 Nisan 1338.

48 BOA, Dahiliye Nezareti Levazım Kalemi (DH.EUM.LVZ), 53/21, 28 Eylül 1920/28 Eylül 1336; BOA, DH.EUM.LVZ, 53/104, 21 Ekim 1920/21 Teşrinievvel 1336.

49 BOA, Hariciye Nezareti İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO), 216/4, 9 Ekim 1920/9 Teşrinievvel 1336.

50 BOA, DH.İ.UM, 20-26/14-15, 29 Aralık 1920/29 Kânunuevvel 1336.

51 Birinci Dünya Savaşı'nın Balıkesir'deki etkileri hakkında bkz. Zeki Çevik, "Çanakkale Savaşı'nın Yakın Bir Kentin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayatına Etkileri: Balıkesir Örneği (1914-1918)", *Yeni Türkiye Dergisi, Çanakkale Özel Sayısı*, Y.21, S.65, Ocak-Şubat 2015, s. 1033-1060.

azından muhacirlere verilen tahsisatın dörtte birinin verilip verilemeyeceğini sorması⁵², Balıkesir'in içine düştüğü mali sıkıntıyı net bir şekilde ortaya koymaktadır. Keza Birinci Dünya Savaşı esnasında, askerin temel gıda maddesi olan zeytin ve zeytinyağının büyük bir kısmı, Balıkesir ve civarından karşılanmıştı ki bölgenin en önemli geçim kaynağının ordunun iaşesine verilmesi birçok mali sorunu beraberinde getirmişti⁵³. Savaş, göç gibi nedenlerde gelir-gider dengesi iyice bozulan Balıkesir'in aşar gelirleri de iç borçlanma karşılığında Düyûn-ı Umûmiye'ye bırakılmıştı. İzmir'in Yunanlar tarafından işgaliyle buradaki jandarma alayının Balıkesir'e gelmesi de masrafları arttırmıştı⁵⁴. Üstelik merkezden Balıkesir'e tahsis edilen meblağ da havale edilememişti. Netice itibarıyla o dönem memleketin genelinde olduğu gibi Balıkesir'de de memur, emekli, dul ve yetimlerin maaşları ödenemez hale gelmişti. Söz konusu vaziyetin ahalinin mağduriyetinin yanında bir başka sakıncalı tarafı daha vardı. Şöyle ki Yunanlar, işgal altında bulunan bölgede ödeneksizlik yüzünden ortaya çıkan sorunların asayiş ve idareye olumsuz etkisini sebep gösterip şehrin tüm mali işlerine el koymak için pusuda bekliyorlardı. Zira imkânsızlıklar içinde istiklal mücadelesi verilen bir dönemde, ücretlilerin maaşları için kaynak bulmanın ne denli güç olduğu ortadaydı. İzmir Yunan mümessili de bundan doğacak olumsuzlukları gerekçe gösterip bölgenin maliyesine el koyacaklarını bizzat ifade etmişti. Maaş alamayanların şikâyetlerini fırsat bilen Yunanlar, aslında çoktan harekete geçmişti. Önce Bandırma'ya gönderdikleri bir müfettiş marifetiyle kazanın maliyesini denetlediler; akabinde aynı uygulamayı Balıkesir ve Hüdâvendigâr'a taşıdılar. Söz konusu durumu, bölgeyi teftişe giden mülkiye müfettişlerinden Karnik ve İspiro beyler, 31 Ekim 1920 tarihli raporla Dahiliye Nezareti'ne bildirdi⁵⁵. Müfettişler, önlem alınmadığı takdirde meselenin son derece olumsuz neticeler doğuracağını ifade ederek memur maaşlarının ödenmesinin önemine dikkat çektiler. Ancak asıl mesele, maaşlarının nasıl ödeneceğine bir çare yani kaynak bulabilmektir. Balıkesir'in 1920 senesi bütçesine göre tahminen 800.000 lira civarında bir masrafı vardı. Buna karşın zeytin ve hububat aşarı hariç olmak üzere yıllık geliri ancak 150.000 lira kadardı. Düyûn-ı Umûmiye'ye havale edilen aşar bedeli de takriben 450.000 liraydı. Bu durumda livanın öz kaynaklarıyla masraflarını karşılayamayacağı ve merkezden takviye edilmesi gerektiği

52 Safiye Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013, s. 385-386.

53 Serap Sunay, "Birinci Dünya Savaşı'nda Orduya Zeytinyağı Temininde Balıkesir'in Yeri ve Önemi", *Milli Mücadele'nin 100. Yılında Kuva-yı Milliye Şehri Balıkesir Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı (19-22 Eylül 2019)*, C.I, Balıkesir, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2020, s. 353-360.

54 *BOA, BEO*, 4657/349227, lef 1, 4 Ekim 1920/4 Teşrinievvel 1336; *BOA, BEO*, 4657/349227, lef 4, 31 Ağustos 1920/31 Ağustos 1336.

55 *BOA, DH.İ.UM*, 20-26/14-70, lef 7, 31 Ekim 1920/31 Teşrinievvel 1336; *BOA, DH.İ.UM*, 20-26/14-70, lef 8, 1 Kasım 1920/1 Teşrinisani 1336.

aşikârdı⁵⁶. Mutasarrıf Cevdet Bey, sorunu bir nebze olsun hafifletebilmek için en azından aşar gelirlerinin Balıkesir'e verilmesini teklif etti ki buna rağmen bütçede 200.000 lira civarında açık kalmıştı. Meclis-i Vükelâ ise Düyûn-ı Umûmiye'ye ait olan aşar gelirlerinin bölgenin masraflarına tahsis edilemeyeceğine dair aldığı kararın yanı sıra Yunanların maliyeye el koymalarına mahal vermemek ve maaşların düzenli olarak temininin, mahalliyle haberleşerek bir neticeye bağlanması gibi yuvarlak ifadelerle meseleyi geçiştirmiş ve somut bir çözüm önerisi getirmemişti⁵⁷.

Mutasarrıf Cevdet Bey'in 30 Haziran 1921 tarihli raporuna göre söz konusu durumun devam etmesi, işgal altında bulunan Balıkesir'de İstanbul Hükûmeti'nin mevcudiyetini tehlikeye atıyordu. Maaş alamayan memurların görevlerinden çekilmeleri de hükûmetin âdeta fesholması yani işlevini kaybetmesi manasına gelmekteydi. İstanbul'dan da nakit akışı mümkün olmadığından, vaziyete acilen bir çözüm bulma zorunluluğu hâsıl olmuştu. Cevdet Bey, İstanbul Hükûmeti'ne peş peşe gönderdiği tezkirelerde, şehre aşardan 300.000 lira ayrılmasını teklif etti⁵⁸. Cevdet Bey'in ısrarlarına rağmen Maliye Nezareti, Düyûn-ı Umûmiye İdaresi'ne ait olan bu meblağın alınmasına izin verilmediğini ve buna aykırı davrananların cezalandırılacağını, 24 Temmuz 1921 tarihinde Balıkesir Muhasebeciliği'ne tebliğ etti. Buna karşılık Cevdet Bey de söz konusu meblağın verilmemesi durumunda livadaki çeşitli dairelerdeki memurların yarısından fazlasının kadro dışına çıkarılması mecburiyetinin ortaya çıkacağını merkeze bildirdi⁵⁹. İş öyle bir boyuta geldi ki Balıkesir Posta ve Telgraf Müdüriyeti'nde çalışan memurların bir kısmı, 4 Ağustos 1921 tarihinde toplu halde istifalarını sundu⁶⁰. Ardından da Sadaret'e yazdıkları arzda; mart ayından beri maaş alamadıklarını, hayatlarını idame ettirebilmek için ellerindeki eşyalarını değerinin çok altında sattıklarını ve onların da bitmesiyle, "açlık ve felâketin pek elîm bir râddesinde" buldukları dile getirdiler⁶¹.

56 *BOA, DH.İ.UM, 20-26/14-70, lef 7, 31 Ekim 1920/31 Teşrinievvel 1336*. Balıkesir'in 1919/1335 senesine ait gelir-gider tablosuna göre ise masrafların toplamı 1.028.620 lira, gelirleri 409.229 lira, açık ise 619.396 liraydı (*BOA, DH.İ.UM, 20-25/14-78, lef 2, 27 Eylül 1920/27 Eylül 1336*).

57 *BOA, BEO, 4657/349227, lef 1, 4 Ekim 1920/4 Teşrinievvel 1336; BOA, BEO, 4657/349227, lef 4, 31 Ağustos 1920/31 Ağustos 1336*. Aynı meseleye dikkat çeken Edremit kaymakamı da 24 Ağustos 1920 tarihli tahriratında, masrafların karşılanabilmesi için aşardan bir kısmının tahsis edilmemesi durumunda kazanın idare edilemeyeceğini ifade etmişti. Sözlerine maaşların düzenli verilmemesinin Yunanların bölgenin bütün gelirlerine el koyup idareleri altına almalarına ve bunun da yeni birtakım sorunlara sebebiyet vereceğini vurgulayarak devam eden Edremit kaymakamı, maaşların ödenmesi için aşar gelirlerinin acilen tahsisini talep etmişti (*BOA, DH.İ.UM, 20-25/14-5, lef 3, 24 Ağustos 1920/24 Ağustos 1336; BOA, BEO, 4657/349227, lef 4, 31 Ağustos 1920/31 Ağustos 1336*).

58 *BOA, DH.İ.UM, 3-3/1-14, lef 3, 30 Haziran 1921/30 Haziran 1337; BOA, DH.İ.UM, 3-3/1-14, lef 7, 1 Ağustos 1921/1 Ağustos 1337; BOA, DH.İ.UM, 3-3/1-14, lef 10, 31 Temmuz 1921/31 Temmuz 1337*.

59 *BOA, DH.İ.UM, 3-3/1-14, lef 10, 31 Temmuz 1921/31 Temmuz 1337*.

60 *BOA, DH.İ.UM, 3-3/1-14, lef 13, 4 Ağustos 1921/4 Ağustos 1337*.

61 *BOA, DH.İ.UM, 3-3/1-14, lef 12, 10 Ağustos 1921/10 Ağustos 1337*.

Bölgenin en zengin kasabası olan Edremit'in mali durumu dahi "elîm ve endîşeyi mü-cib" idi⁶². Balıkesir ve Bandırma'daki emekliler de nisan ayından beri maaş alamadıklarından ev kiralarını ödeyememiş ve sokaklara düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardı. Onlar da içinde buldukları vaziyeti izah eden ve maaşlarının ödenmesini talep ettikleri arzuhallerini doğrudan hazineye gönderdiler⁶³. Ancak devlet hazinesinde para kalmaması nedeniyle Balıkesir'in mali buhranına çare olacak somut bir adım atılamıyordu. Maliye Nezareti, ücretlilere maliyenin imkânlarına göre yardımda bulunulacağını ifade edip⁶⁴, Balıkesir'in ihtiyacı karşısında cüzi bir meblağ olan 15.000 lira gönderilebilmişti⁶⁵. Keza Balıkesir'de görev yapan öğretmenlerin biriken maaşlarının ödenmesinin mümkün olmadığı da yine nezaret tarafından livaya bildirilmişti⁶⁶. Cevdet Bey, bir kez daha Düyûn-ı Umûmiye İdaresi'ne ait liva aşarından tahminen 80.000-100.000 lira olan zeytin aşarını talep ederek bir kaynak sağlamaya çalıştıysa da merkezden yine izin alamadı⁶⁷. Diğer yandan hükûmetin "îade-i nüfûz ve itibârı"ni tesis için ilk önce malî vaziyeti düzeltmek zorunluydu ve maaşlarını alamayan bazı memurların görev yerlerini terk etmeye başlamaları, savaşın gidişatını etkileyecek bir mesele haline dönüşmeye başlamıştı. Bunun üzerine Cevdet Bey, Düyûn-ı Umûmiye tarafından alınan aşar bedelinin, livanın masraf ve maaşlarının karşılanması için tahsis edilmesi teklifini yineledi. Diğer seçenek olarak da Balya'dan çıkarılıp yabancı ülkelere gönderilen simli kurşun madeni ve Ömerli köyü civarından sevk edilen alçı madeninden elde edilen tahmini 60.000-70.000 lira gelirin Balıkesir'e verilmesini önerdi. Kaldı ki günü kurtarmaya yönelik bu kısa vadeli çözümler dahi ihtiyacı karşılamaya yeterli değildi⁶⁸. Buna rağmen Maliye Nezareti, madenlerden elde edilen gelire dokunulamayacağı yolunda bir karar verdi⁶⁹.

Evraklardaki ifadesiyle "son dereceyi" bulan Balıkesir'deki mali buhran⁷⁰ meselesi, bilhassa emeklilerden bazılarının Yunan İşgal Kumandanlığı'na başvurup maaşlarını istemeleriyle başka bir boyuta taşınmıştı⁷¹. Bu durumun "âsâyiş ve inzibâta tesîr" edeceğini beyan eden Yunan kumandanlığı, bu kez ya maaşların her ay düzenli bir şekilde

62 BOA, DH.İ.UM, 20-25/14-5, lef 2, 1 Eylül 1920/1 Eylül 1336.

63 BOA, DH.İ.UM, 3-3/1-14, lef 25, 16 Kasım 1921/16 Teşrinisani 1337; BOA, DH.İ.UM, 3-3/1-14, lef 26, 14 Kasım 1921/14 Teşrinisani 1337.

64 BOA, DH.İ.UM, 20-25/14-21, lef 2, 7 Ekim 1920/7 Teşrinievvel 1336.

65 BOA, BEO, 4660/349439, 20 Ekim 1920/20 Teşrinievvel 1336.

66 BOA, DH.UMVM, 166/58, lef 4, 19 Nisan 1922/19 Nisan 1338.

67 BOA, DH.İ.UM, 3-2/1-11, 17 Ekim 1920/17 Teşrinievvel 1336.

68 BOA, DH.İ.UM, 20-25/14-78, lef 5, 27 Eylül 1920/27 Eylül 1336.

69 BOA, DH.İ.UM, 20-25/14-78, lef 8, 28 Kasım 1920/28 Teşrinisani 1336.

70 BOA, DH.İ.UM, 3-3/1-14, lef 17, 12 Eylül 1921/12 Eylül 1337.

71 BOA, DH.İ.UM, 3-3/1-14, lef 10, 31 Temmuz 1921/31 Temmuz 1337.

ödenmesi ya da memurların “tenkis ve tensikini” yani azaltılması ve düzene konulmasını teklif etti. Bir yandan Yunan kumandanlığının bir yandan da bölgede görev yapan memurların maaş talebi baskısına maruz kalan ve konu hakkında İstanbul Hükûmeti’ne gönderdiği yazılara cevap alamayan Cevdet Bey, nasıl hareket edeceğini bilemez haldeydi. Cevdet Bey, en azından 150.000 liranın Düyûn-ı Umûmiye veya Osmanlı Bankası poliçesiyle hemen gönderilmesinin “siyâseten ve idâreten” elzem olduğunu belirtti. Taleplerine yine cevap alamayan Cevdet Bey, söz konusu meblağ bir ay zarfında gönderilmediği takdirde, bunu tensikat icrasının kabulü şeklinde değerlendirip ehemmiyetsiz gördüğü bazı dairelerdeki memuriyetleri mecburen kaldıracağını Dahiliye Nezareti’ne iletti⁷². Fakat kendisine livada görevli memurların azaltılmasının uygun olmayacağı gibi hazineden de yardım edilemeyeceği bildirilmişti⁷³. Peki, bu iş nasıl olacaktı? İstanbul Hükûmeti, âdetâ olanaksız istiyor; bir taraftan memurların mevcut durumunun korunmasını tembihlerken bir taraftan da maaşlarının hazineden gönderilemeyeceği ifade ediyordu. Cevdet Bey, sonunda bu şartlar altında Osmanlı Hükûmeti namına görev yapmanın imkânsız olduğunu, bir önlem alınamazsa “muamelât-ı umumiyeyi tatile mecbur” kalacağını ve bunun uygun olup olmayacağını tarafına bildirilmesini İstanbul Hükûmeti’ne yazmıştı⁷⁴. Kendisine Yunanların müdahalelerinin önlenmesi için gerekli girişimlerin yapılmasının Hariciye Nezareti’ne tebliğ edildiği cevabı verildi⁷⁵. Görüldüğü üzere şehirde işler âdetâ durma noktasına gelmişti. Cevdet Bey, Karesi Genel Meclisi’nin üçüncü dönem seçimlerinin ardından, üyelerin masraflarının karşılanamayacağı ve başka nedenlerden dolayı toplantı yapılamayacağını ilgili kaymakamlara duyurmuştu⁷⁶.

Şehrin işgalden kurtarılmasının ardından bu kez Balıkesir milletvekilleri Hasan Basri (Çantay), İbrahim Cevdet ve Abdülgafur (İştin) beyler, meclise; işgal sebebiyle mezalim ve felakete maruz kalan Balıkesir’de dul, yetim ve emeklilerin maaşlarının ödenmediğine ve büyük sıkıntı içinde olan ahalinin mağduriyetlerinin ne zaman giderileceğine dair 26 Mart 1923 tarihli bir soru önergesi vermişlerdi⁷⁷. Milletvekilleri,

72 BOA, DH.İ.UM, 3-3/1-14, lef 17, 12 Eylül 1921/12 Eylül 1337.

73 BOA, DH.İ.UM, 3-3/1-14, lef 18, 8 Ekim 1921/8 Teşrinievvel 1337.

74 BOA, DH.İ.UM, 20-30/14-68, lef 8, 30 Mart 1922/30 Mart 1338; BOA, DH.İ.UM, 20-30/14-68, lef 1, 12 Nisan 1922/12 Nisan 1338.

75 BOA, DH.İ.UM, 20-30/14-68, lef 7, 17 Nisan 1922/17 Nisan 1338; BOA, DH.İ.UM, 20-30/14-68, lef 3, 19 Nisan 1922/19 Nisan 1338; BOA, BEO, 4709/353172, 17 Nisan 1922/17 Nisan 1338; BOA, MV, 223/135, 16 Nisan 1922/16 Nisan 1338. Ayrıca İstanbul Hükûmeti’nin konuyla ilgilendiği, bu nedenle livanın bir protesto çekmesine gerek olmadığı mutasarrıflığa bildirilmişti (BOA, DH.İ.UM, 20-30/14-68, lef 5, 16 Nisan 1922/16 Nisan 1338).

76 BOA, DH.UMVM, 165/83, 5 Aralık 1921/5 Kânunuevvel 1337.

77 T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 5-30-17, 26 Mart 1923/26 Mart 1339.

düşman işgalinden kurtarılan diğer bölgelerdeki memurların maaşlarının ödenmesine rağmen Balıkesir'deki memurlara neden hâlâ maaş ödenmediği hususunu da 2 Nisan 1923 tarihinde meclise taşımışlardı⁷⁸. Söz konusu soru önergeleri, memleketin genelinde olduğu gibi Balıkesir'de de savaş sonrasında uzunca bir müddet mali işlerin yoluna konulamadığının ve savaşın ağır ve yıkıcı etkisinin bölgede devam ettiğinin açık bir tezahürüdür.

3. Yunanların Şehrin İdari Kontrolünü Ele Geçirme Teşebbüsleri

Mutasarrıf Cevdet Bey'den “fevkalade” koduyla gelen 30 Mart 1922 tarihli rapora göre Yunan memurları, Balıkesir ve mülhakatındaki mülki idareye müdahaleyi iyice arttırmıştı⁷⁹. Mutasarıfın şahsında livanın idaresini hedef alan Yunan kontrol memurları, Cevdet Bey'i Balıkesir'den göndermek için harekete geçti. Yunanların bölgede uyguladıkları tahakkümü ilk ve resmî ağızdan detaylı bir şekilde sunması bakımından önem arz eden Cevdet Bey'in 20 Nisan 1922 tarihli raporuna göre hadiseler şu şekilde cereyan etmişti: Altı ay evvel Yunan Hükûmeti, Balıkesir ile kazalarında maliye ve adliye de içine alan bir mülki teşkilatlanma vücuda getirmişti. Bundan maksatları, güya ahalinin işgal kuvvetlerine karşı hukukunu muhafazaya çalışmaktı. Ancak iki-üç ay sonra hükûmet işlerine müdahale etmeye başlayan Yunanların asıl amaçlarının, bölgede bir Yunan hükûmeti tesis edip halkı buna ısındırmaktan ibaret olduğu anlaşılmıştı. Yunan mümessil vekili, yukarıda değinildiği üzere liva jandarma ve polislerinin büyük bir kısmını İstanbul'a gönderip bölgenin idaresine yetmeyecek kadar az sayıda jandarma ve polis bırakmıştı. Cevdet Bey de mümessile itiraz edip; mali buhran bahanesiyle Osmanlı Hükûmeti'ne tabi memurların bu şekilde tenkis edilmesinin, “mantıksız” ve “kabul edilemez” olduğunu bildirmişti. Gün geçtikçe taleplerini arttıran mümessil vekili, liva dâhilinde yapılacak resmî işlerin kendisine bildirilip onayı alındıktan sonra uygulanması gerektiğini Cevdet Bey'e iletmişti. Buna karşı çıkan Cevdet Bey ise mümessile, memurların Osmanlı Devleti kanunlarına tabi olduklarını ve görevlerini yapmak için bir başka hükûmetin memuruna müracaat etmelerinin kabul edilemeyeceğini bildirdi. Balıkesir'deki idareyi her yönüyle ele geçirme niyetini artık açıkça ortaya koyan mümessil vekili, bu kez doğrudan maarif müdürü ve savcıdan livada kaç mektep, talebe ve muallim mevcudu olduğunu ve muallimlerin liyakatleri, hapishanede işgalden evvel ve sonraki mahpus mevcudu ve bunların ne gibi suçlar

78 *BCA*, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 5-30-29, 2 Nisan 1923/2 Nisan 1339.

79 *BOA, DH.İ.UM*, 20-30/14-68, lef 8, 30 Mart 1922/30 Mart 1338; *BOA, DH.İ.UM*, 20-30/14-68, lef 7, 17 Nisan 1922/17 Nisan 1338; *BOA, DH.İ.UM*, 20-30/14-68, lef 3, 19 Nisan 1922/19 Nisan 1338; *BOA, BEO*, 4709/353172, 17 Nisan 1922/17 Nisan 1338; *BOA, MV*, 223/135, 16 Nisan 1922/16 Nisan 1338.

işledikleri gibi yalnızca idarenin bilmesi gereken bilgiler istemişti. Maarif müdürü ile savcı, böyle mühim bir meselede mümessile doğrudan cevap verme yetkisine sahip olmadıklarından, mutasarrıfa müracaat etmişlerdi. Cevdet Bey de mümessile, işgal altında olsa dahi Balıkesir'in Osmanlı idaresine tabi ve Yunan idaresi altında olmadığını hatırlatıp; bu tezkireleri sehven gönderilmiş kabul ettiklerini ve istenen malumatların verilemeyeceği ifade etti. Ertesi gün yani 17 Mart Cuma günü, Cevdet Bey hanesinde bulunduğu esnada Balıkesir Belediye Reisi Giridizâde Muhiddin Bey, kâtibini göndererek kendisiyle görüşme talebini iletmişti. Davete icabet eden Cevdet Bey, Yunanların her türlü emeline hizmet etmek ve onlara bilgi aktarmakla itham ettiği Giridizâde Muhiddin Bey ile belediyede görüştü. Muhiddin Bey, kendisine Yunan merkez kumandanının isteği doğrultusunda çarşamba günü Balıkesir'i terk ederek İstanbul'a gitmesi gerektiğini söyledi. Savcı Tahsin ve Maarif Müdürü Celal beylere de aynı tebligat yapıldı. Bu esnada yaklaşık 7.000-8.000 haneden ibaret olan Balıkesir'de ancak 400-500 hane Rum ve Ermeni mevcuttu. Dolayısıyla bu karar büyük çoğunluğu teşkil eden Türkleri müteessir edeceğinden müftü ile eşraftan birkaç kişi, heyet halinde kumandana giderek üzüntülerini ilettiler. Cevdet Bey de bölgenin mülki amiri olarak, yetkisi olmadığı halde belediye reisinin kendisine yaptığı sözlü tebligatla hareket etmesinin mümkün olmadığını ve taleplerinin kendisine resmen tebliğ edilmesi gerektiğini Yunan merkez kumandanına bildirdi. Bu talebe bir cevap verilmediği gibi Cevdet Bey'in İstanbul'a gidişi hakkında başka bir teklif de sunulmadı. Yunan memurların her konuyu İzmir'e danışıp İstanbul Hükûmeti'ni oradan gelecek emirlere göre harekete zorlamaları, "hukuk-ı esâsiyye-i hükûmete tecâvüz" halini almıştı. Nitekim 30 Mart Perşembe günü Cevdet Bey'in evine gelen askerler, Yunan merkez kumandanın emriyle kendisi hakkında soruşturma başlatıldığını ve bu nedenle dışarıya çıkmasının yasaklandığını bildirdi. Cevdet Bey'in kumandanla görüşme talebi kabul edilmediği gibi kaçmasına mâni olmak maksadıyla evinin yakınına iki asker gönderildi. Ertesi gün Savcı Tahsin Bey de ev hapsine alındı. Bunun üzerine müftü ve eşraftan bazı kimseler, ikinci kez kumandana giderek şehrin mutasarrıfının bu vaziyette tutulmasının münasip olmadığını uygun bir dille ifade ettiler. Kumandan, Cevdet Bey'in Yunan millî teşkilatına hakaret ettiğini iddia ederek, bunun cinayetten daha ağır bir suç olduğu yönünde mesnetsiz bir cevap vermişti⁸⁰.

Böylece Cevdet Bey'i Balıkesir'den gönderme operasyonu başlamıştı. Bu maksatla bir delil üretme çabasında olan Yunan jandarma kumandanı, Cevdet Bey'in hanesinde

80 BOA, DH.İ.UM, 20-30/14-74, 20 Nisan 1922/20 Nisan 1338; BOA, BEO, 4715/353597, lef 2-3-4-5, 20 Nisan 1922/20 Nisan 1338.

çalışan bir hanımı sorguya aldı ve bir-iki ay evvel Balya'dan gelen birisinin Cevdet Bey'e içinde 500 lira ve önemli evrakların bulunduğu bir çanta getirdiğini; onun da bunu Ankara'ya gönderilmek üzere İstanbul'a ulaştırdığını iddia etti. Cevdet Bey'in çalışana ise böyle bir hadiseye şahit olmadığını ifade etti. Ancak bu hususta kararlı olan Yunan jandarma kumandanı, kendisini önce tehdit etti ve bir netice alamayacağını anlayınca da bu kez ona para teklif edip aleyhte ifade vermeye ikna etmeye çalıştı. Yunan memurların asıl amacı, Cevdet Bey'e yalancı şahitler yoluyla iftira atıp divanîharbe sevk ederek etkisiz hale getirmektir. Bunda başarılı olamayınca bu kez Akhisar'dan yeni gelen Yunan mümessili, bir asker eşliğinde Cevdet Bey'i dairesine çağırdı. Yapılan görüşmede işgal hakkında bir hayli münakaşanın ardından mümessil, idareyi sıkı bir şekilde kendi kontrolleri altına alacaklarını beyan etti. Bunun üzerine Cevdet Bey, mümessille İstanbul Hükûmeti'nin Balıkesir'deki mülki amiri olduğunu hatırlattıktan sonra; hükûmetin hukukuna ve memurlarının vazifelerine yapılacak herhangi bir müdahaleyi asla kabul etmeyeceğini, bir Türk olarak milletini ve devletini sevip koruyarak hareket ettiğini ve İzmir'den gelen emirlerin kendisini bağlamadığını ifade ederek, sert bir üslupla karşılık verdi. Ayrıca tutukluluk haline de son verilmesini talep etti. Buna rağmen 14 Nisan Cuma günü bir askerle birlikte gelen mümessil kâtibi, Cevdet Bey'e aynı gün hareket eden trenle İstanbul'a gitmek mecburiyetinde olduğunu ve resmî tebligatın hükûmet konağında yapılacağını bildirdi. Cevdet Bey'in ailesinin ve eşyalarının hazırlanması için bir saatin çok yetersiz olması ayrıca kız kardeşinin hastanede tedavi görmesi nedeniyle pazar günkü trene kadar kendisine müsaade edilmesi talebi dikkate dahi alınmadı. Cevdet Bey apar topar hükûmet konağına götürüldü ve kendisine üst düzey memurların önünde, İzmir Yunan Mümessilliği'nden gelip İstanbul'a sürgün kararı içeren, tehditkâr ve tahkir edici ifadelerle dolu telgraf okundu⁸¹. Akabinde Bandırma merkez kumandanı ve bir asker refakatinde Bandırma'ya getirilen Cevdet Bey, iki gün burada tevkif edildikten sonra İstanbul'a hareket etti⁸². Yanı sıra 11 mülkiye memuru,

81 “Balıkesir Mutasarrıfı Cevdet Bey Yunan Hükûmeti'ni ve teşkilât-ı mülkiyesini tanımamak sûretiyle gösterdiği vaziyet bu ana kadar Yunan memurlarını ifal ettiğine delâlet eder. Yüzündeki maskeyi atarak İstanbul ve Ankara hükûmetlerine hizmet etmek ve onlardan mükâfat almak istediği anlaşıldı. Hakkında kavânin-i askeriyenin en müdhiş ve vehim cezasını tatbik etmek mümkün iken Yunan Hükûmeti bir adalet göstermiş olmak için kendisini İstanbul'a göndermekle iktifâ ediyor. Mamâfih bundan sonra herhangi memur böyle bir hareket izhâr ederse en şedid cezaya dâcâr olacaktır” (BOA, DH.İ.UM, 20-30/14-74, 20 Nisan 1922/20 Nisan 1338; BOA, BEO, 4715/353597, lef 3, 20 Nisan 1922/20 Nisan 1338).

82 BOA, DH.İ.UM, 20-30/14-74, 20 Nisan 1922/20 Nisan 1338; BOA, BEO, 4715/353597, lef 2-3-4-5, 20 Nisan 1922/20 Nisan 1338. Kendisine üç ay izin verilen Cevdet Bey'in izni, Balıkesir'e yeniden dönmesi için koşulların uygun olmaması nedeniyle 15 Temmuz 1922 tarihinden itibaren üç ay daha uzatıldı (BOA, MV, 224/6, 16 Temmuz 1922/16 Temmuz 1338; BOA, BEO, 4715/353597, lef 1, 17 Temmuz 1922/17 Temmuz 1338). Daha sonra yeniden görevine dönmek isteyen Cevdet Bey'in talebi, Yunan işgali esnasında görev yaptığı gerekçesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından uygun bulunmadı (BCA, Fon Kodu: 30-18-1-1, Yer No: 7-16-20, 22 Nisan 1923/22 Nisan 1339). Karesi Mebusu İbrahim Cevdet Bey, mutasarrıfı Ermenilerle iş birliği yapmakla itham etmiştir (“Memâlik-i Meşguleden Yunan Mezalimi”, *Sebilürreşâd*, C.19, S.482, 28 Mayıs 1921, s. 145).

yirmi dört saat zarfında şehri terke zorlanarak 25 Temmuz 1922 tarihinde Yunan bandıralı bir gemiyle İstanbul'a vardı⁸³.

Buraya kadar aktarılanlardan anlaşıldığı üzere Yunanlar, Balıkesir'deki asker ve bürokratları bölgeden cebren göndererek Osmanlı yönetimine fiilen son verme tasavvurlarını uygulamaya koymuşlardı. Asıl amaçları Balıkesir'in gelirlerine el koymak olan; ancak tasarruf gerekçesini öne süren Yunanlar, bir seneden beri dairelerde tensikat yapma fikrini hararetle bir şekilde savunup hayata geçirmek istiyorlardı. Nitekim bu fikre muhalefet eden Cevdet Bey, Yunanlar tarafından devre dışı bırakılarak yerine Balıkesir Belediye Reisi Muhiddin Bey, Karesi mutasarrıflığı vekâletine tayin edildi⁸⁴. Muhiddin Bey göreve gelir gelmez, kendisiyle hemfikir olmayan ve şahsen sevmediği memurları ve bazı kimseleri livadan uzaklaştırmak için tensikat yapılması talebini, Yunan mümessiline bizzat teklif ederek icraatlarına başladı. Bunun üzerine İzmir Fevkalade Komiserliği'nden gelen 18 Temmuz 1922 tarihli yazıya istinaden gerek daire başkanlarından gerek maliye memurlarından 69 memurun vazifesine son verildi. Görevlerinden alınan memurlardan bazıları, kırk sekiz saat zarfında işgal mıntıkası dışına çıkmaya zorlandı. Böylece Encümen-i Daimî, Maden Mühendisliği ve Hukuk müdüriyetleri tamamen ilga olurken bazı dairelerde sadece birkaç kâtip kaldı⁸⁵. Hukuk müdürünün ifadesine göre mutasarrıflık, mümessilliğin bir şubesi mesabesinde; Muhiddin Bey ise mümessilin sadık bir bendesi gibi hareket ediyordu. Şayet Muhiddin Bey isteseydi tensikat hiç olmazdı ya da daha az memur görevinden alınabilir ve memurlar sürgün edilmezdi. Nitekim Bandırma kaymakamı, oradaki mümessili ikna etmiş ve kaza memurları göçe zorlanmayarak mağdur olmalarının önüne geçilmişti⁸⁶.

Balıkesir'deki idarî zafiyet ve Mutasarrıf Vekili Muhiddin Bey'in ihanete varan eylemleri neticesinde ortaya çıkan kritik vaziyet dışında başka önemli sorunlar da mevcuttu. 21 Temmuz 1922 tarihinde Yunan Matbuat Kalemi'nin Balıkesir'de neşrettiği bir resmî tebliğde; Yunan himayesi altında bulunan işgal bölgeleri dâhilinde "muhtâriyyet-i idâre" ilan ve tatbik edileceği ve bu yeni hükûmet idaresinin müdafaa ile muhafazası için Müslümanların da silahlılarına alınacağı ve ahalinin müsavaten yani eşit olarak idarî işlere iştirak ettirileceği duyuruldu. Haber Müslüman halk üzerinde derin bir üzüntüye

83 *BOA, BEO*, 4651/348798, 7 Eylül 1920/7 Eylül 1336; *BOA, Dahiliye Nezareti Seyrüsefer Kalemi (DH.EUM.SSM)*, 50/42, 25 Temmuz 1922/25 Temmuz 1338.

84 *BOA, DH.İ.UM*, 20-32/14-9.

85 *BOA.DH.İ.UM.EK*, 123/58, Ağustos 1338; *BOA, DH.İ.UM.EK*, 63/75, lef 1-2-3-4, 2 Ağustos 1922/2 Ağustos 1338.

86 *BOA, DH.İ.UM.EK*, 63/75, lef 5, 30 Temmuz 1922/30 Temmuz 1338.

yol açtı⁸⁷. Bölgede kalıcı oldukları fikrini Müslüman ahaliye benimsetmeye çalışan Yunanlar, 30 Temmuz 1922 Pazar günü Balıkesir’de Yunan muhtar idaresinin tanıtılması törenini gerçekleştirdi. Bu esnada muhtar idarenin lideri Steryadis’in sözünden çıkmayan Muhiddin Bey, kendisine verilen talimatları aynen uyguladı. Ancak Balıkesir halkı, memleketini işgal eden Yunanların kendi ülkelerinde kurduklarını iddia ettikleri İyonya Muhtar İdaresi’nin tertip ettiği törene katılmamayı tercih etmişti. Yunan jandarma kuvvetleri, Müslüman ahaliyi zorla meydana götürdüysede sadece 200 kişi civarında ve durumundan hiç de hoşnut olmayan bir topluluğu törene katılmaya mecbur edebilmişti⁸⁸. O esnada İstanbul’da bulunan Cevdet Bey, 2 Ağustos 1922 tarihli tezkiresinde, bu durumun meydana gelmesinde Yunanlarla iş birliği yapan Muhiddin Bey’in büyük payının olduğu ve kendisinin her iki görevinden azledilmesi hatta livadan çıkarılması gerektiğini ifade etmişti. Şayet Yunanlar tarafından idarenin değiştirilmesi söz konusu olursa, o güne değin “şeklen de olsa idâmesine çalışılan Hükûmet-i Osmaniyye’nin muhafazası” mümkün görünmemekteydi⁸⁹. İşgal ettikleri her yeri kesin bir şekilde Yunanlaştırmak ve girdikleri yerden bir daha çıkmamak için her türlü yola başvuran Yunanlar⁹⁰, her ne kadar 5 Ağustos 1922’de Balıkesir’de muhtariyet ilan ettilerse de milletin azim ve kararlılığı, onların bu gayretlerini boşa çıkarmıştı⁹¹.

4. Yunanların İletişimi ve Adli İşleri Kontrol Etme Faaliyetleri

Yunanların hızla işgal ettikleri kurumlardan birisi de Telgraf, Posta ve Telefon Müdürlüğü idi. Hem ulaşımı hızlı, kolay ve hesaplı olan hem de sistemli bir şekilde şifrelenerek mahremiyet sağlayan telgraf ve mektup gibi iletişim enstrümanları, devletin resmî kurumları arasındaki muhaberatın önemli vasıtalarından birisiydi. Bu nedenle postanenin denetim altında tutulması, bilgi akışını engelleme ve kendi lehine çevirme adına düşmana karşı önemli bir istihbarat kozuydu⁹². Dolayısıyla Yunanlar, savaşta hayatı önem taşıyan iletişimi kesmek için harekete geçmişti. İlk etapta işgal kuvvetleri

87 BOA, DH.İ.UM.EK, 123/58, Ağustos 1338; BOA, DH.İ.UM.EK, 63/75, lef 1-2-3-4, 2 Ağustos 1922/2 Ağustos 1338; BOA, DH.İ.UM.EK, 63/75, lef 5, 30 Temmuz 1922/30 Temmuz 1338.

88 Sadık Sarısamancıoğlu, “İyonya Muhtar İdaresi’nin Türk Basınına Yansımaları”, *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri 26-28 Eylül 2012*, yay. haz. Murat Alper Parlak, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015, s. 82-86.

89 BOA, DH.İ.UM.EK, 123/58, Ağustos 1338; BOA, DH.İ.UM.EK, 63/75, lef 1-2-3-4, 2 Ağustos 1922/2 Ağustos 1338; BOA, DH.İ.UM.EK, 63/75, lef 5, 30 Temmuz 1922/30 Temmuz 1338.

90 *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar’da ve Anadolu’da Yunan Mezâlimi: Anadolu’da Yunan Mezâlimi*, C.II, yay. haz. Uğurhan Demirbaş vd., Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1996, s. 104.

91 Aydın Ayhan, “İşgal Yıllarında Balıkesir Çevresi ve Gönen”, *Kurtuluş Savaşı’nda Gönen ve Çevresi (Sempozyum: 05.09.1993, Gönen)*, Ankara, Gönen Belediyesi, 1998, s. 29.

92 Ender Korkmaz, “Mondros Mütarekesi Döneminde Sansür”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.19-20, 2011, s. 31-32.

posta ve telgraf zabiti, posta paketlerinin sansür memurlarınca kontrol edildikten sonra üzerlerine gideceği yerlerin isimlerinin Rumca ya da Fransızca yazılacağını ve sevkiyatın da işgal kuvvetlerinin sahra postalarıyla yapılacağını 12 Ağustos 1920 tarihli yazıyla livaya tebliğ etti⁹³. Balıkesir Telgraf Müdürü Adil Bey'in raporuna göre Yunanlar, Balıkesir Telgraf ve Postanesi'ni, hükûmet konağı dâhilinde üç odaya naklettikleri gibi sansür uygulamaya da başlamışlardı. Yunanlar, işgalleri altında olmayan Anadolu'nun diğer şehirlerinden mektup kabul ettirmedikleri gibi taahhütlü mektup alınmaması konusunda da ikazda bulunmuşlardı. Üstelik kontrol altına aldıkları telgraf muhaberatını arıza bahanesiyle kullanırmıyorlar; bazen de kullanımını belli saatle sınırlandırıp iletişimi engelliyorlardı. Bu nedenle 50-60 telgrafın postayla sevkine mecbur kalınıyor yani telgraf amacı dışında, mektup gibi muamele görüyordu⁹⁴. 18 Ekim 1920 tarihine gelindiğinde, Balıkesir ve mülhakatında haberleşmenin yapılamaz hale geldiği ve liva idaresinin de "mefluc" yani felç olduğu İstanbul Hükûmeti'ne bildirildi. İletişim sadece sabah ve akşam birer saat olmak üzere ağır sansür altında ve Yunan vasıtalarıyla taşınmak suretiyle yapılabiliyordu. Bu durumdan duyulan rahatsızlık İzmir Yunan Komiserliği'ne bildirildiyse de casusluğu önleyebilmek için askerî hükûmetin her türlü "muhâberât üzerinde tedâbîr-i lâzıme"yi ittihâza mezûn olduğu" cevabı alınmıştı. Balıkesir'deki resmî muhaberatın sansüre tabi tutulduğunun anlaşılmasıyla bundan sonra bu türden evrakın postanelere verilmeyip emin birisi ve hususi vasıtalarla gönderilmesi, mutasarrıflığa ve Hüdâvendigâr vilâyetine tebliğ edildi⁹⁵.

Bölgedeki haberleşme araçlarını ele geçiren Yunanlar, Balıkesir'den İstanbul'a gönderilen maruzatlara iki aydır cevabî hiçbir resmî evrak alınmamasına neden olmuşlardı. Söz konusu vaziyet, Yunanların evrakların sevkine mâni olduğu gibi bunları nerelerde ve ne suretle ayırdıkları ve tuttıkları sorularını da akla getirmekteydi. Livanın İstanbul Hükûmeti ile ilişkisinin bu şekilde kesilmesi, idarî zorlukları daha da arttırdığından liva yönetimi, durumu İzmir Yunan Fevkalade Komiserliği'ne telgrafla bildirip yapılan uygulamaları protesto etti⁹⁶. Edremit'te de durum farklı değildi. 2 Ağustos 1920 tarihinde İzmir'den tayin edildiklerini söyleyen iki Yunan jandarmasıyla bir sivil memur, Edremit Telgraf ve Postanesi'ni işgal ettiklerini bildirip; buradaki bütün makine ve

93 *BOA, DH.İ.UM*, 20-24/14-25, lef 2, 14 Ağustos 1920/14 Ağustos 1336.

94 *BOA, DH.İ.UM*, 20-25/14-15, lef 2, 5 Eylül 1920/5 Eylül 1336.

95 *BOA, DH.İ.UM*, 20-55/14-44 lef 1, 18 Ekim 1920/18 Teşrinievvel 1336. İzmir'in işgalinin ardından da Harbiye-i Umumiye Reisliği'nden çekilen telgrafta, bütün postaların 26 Mayıs 1335 tarihinden itibaren Yunan Askerî Heyetince sansüre tabi tutulacağı ve bu sebeple şifreli yazıların İzmir'e gönderilmemesi Harbiye Nezareti'ne bildirilmişti (*İstiklal Harbimizde PTT*, Ankara, PTT Genel Müdürlüğü, 2009, s. 137).

96 *BOA, DH.İ.UM*, 20-25/14-110, lef 2, 6 Aralık 1920/6 Kânunuevvel 1336; *BOA, HR. SYS*, 2465/20, lef 2, 6 Aralık 1920/6 Kânunuevvel 1336.

teferruatı ile masa, kanepa, yazıhane, sandalye ve sair demirbaşı tespit ile diğer mevki-lerdeki tüm posta ve telgrafhaneleri de işgal edeceklerini tebliğ etmişlerdi⁹⁷. İşgale uğrayan Edremit Posta ve Telgrafhanesi'ndeki tüm memurlara Yunanlarca işten el çektirilmiş, sadece telgrafhane müstahdeminden üç hat çavuşu kalmıştı⁹⁸. Burhaniye'ye de sivil bir Yunan posta ve telgraf müdürü gönderilmiş, Osmanlı posta ve telgraf müdürünü muamelatın devir ve teslimi için zorlamıştı. Ayrıca mektuplara Yunan pulu yapıştırılması, işlemlerde Osmanlı parası kabul edilmemesi gibi isteklerde bulunmuştu. Durum İzmir Yunan Komiserliği kâtibine şifahen soruldu. Kendisi, Osmanlı posta ve telgrafhanelerinin düzenli bir şekilde işlemediği, Edremit ve Burhaniye'de 20.000'den fazla Rum olduğundan "hemcinslerinin ihtiyâcâtını temînen" bir Yunan postanesi açıldığı ve Osmanlı posta telgraf müdürünün vazifesini yürütmekte serbest bulunduğu şeklinde cevap verdi⁹⁹. Nitekim Balıkesir ve kazalarındaki posta ve telgraf müdürlüklerinin işgal altındaki vaziyetleri hakkında Cevdet Bey'in kaleme aldığı raporda, Yunanların Burhaniye'de bir Yunan postası açmayı arzuladıkları merkeze bildirilmişti. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti, 19 Ekim 1920 tarihli yazıyla işgal vesilesiyle bu gibi teşebbüslere izin verilmemesi gerektiğini bildirdi. Ancak Balıkesir'de yaşanan mali buhran nedeniyle istifa eden telgraf memurlarının yerine yenileri gönderilmediği için bölgenin posta, telgraf muhaberat ve muamelatı zaten fena bir haldeydi. Nakliye ücretleri de düzenli ödenemediğinden evrak ve mektuplar, güvenilir bir yolcu bulunabilirse onunla gönderilmekte; birisi bulunamazsa Bandırma ve Balıkesir'de günlerce kalmaktaydı. Bu halin devamı, işgal altında bulunan livada Osmanlı postalarına halkın rağbetini kıracağı gibi merkezden gelecek emirlerin de ulaşamamasına yol açacağından, telgraf ve posta memurlarının maaşlarının ödenmesi ve masrafların karşılanmasına acilen bir çözüm bulunması bir kez daha gündeme getirildi¹⁰⁰. Yunan işgaliyle birlikte Balıkesir'de postanelerin resmî evrak kabul edememesinden dolayı başka mağduriyetler de ortaya çıkmaya başladı. Bunlardan birisi de adli evrakların sevk edilememesi neticesinde hukuka aykırı bir şekilde, birçok kimsenin tutukluluk halinin zorunlu olarak devam etmesiydi¹⁰¹.

97 BOA, DH.İ.UM, 20-24/14-44, 3 Ağustos 1920/3 Ağustos 1336.

98 BOA, DH.İ.UM, 20-25/14-25, lef 3, 23 Ağustos 1920/23 Ağustos 1336.

99 BOA, DH.İ.UM, 20-25/14-42, lef 2, 13 Ekim 1920/13 Teşrinievvel 1336.

100 BOA, DH.İ.UM, 20-25/14-79, lef 2, 3 Kasım 1920/3 Teşrinisani 1336.

101 BOA, DH.İ.UM, 16-3/1-42, 23 Eylül 1920/23 Eylül 1336.

Nisan 1922'den itibaren de Yunan kontrol memurları tarafından Edremit, Marmara, Erdek ve Balıkesir posta ve telgraf müdür ile memurlarının vazifelerine son verildi¹⁰². Bu şifahi tebliğin kaymakamlığa yahut müdüriyete resmî olarak yazılması istendiyse de İzmir Fevkalade Komiserliği'nin emriyle gerçekleşen bu uygulama için resmî bir evrak yazmaya gerek olmadığı ve bütün işgal sahasının buraya bağlı olduğu cüretkâr bir şekilde ifade edilmişti¹⁰³. Görüldüğü gibi Yunan işgal kuvvetleri, her türlü hukuksuz uygulamayı istedikleri gibi yapmakta ve bunların da gelecekte aleyhlerinde kullanılmasını önlemek maksadıyla tüm haberleşme kanallarına el koyma faaliyetlerini dahi belgesiz, şifahi bir şekilde yürütmüşlerdi. Posta ve telgraf müdürlüğü, bu kararlarla bölgede görevli kimselerin “çok perişan” bir vaziyette olduklarını ve ne yapılması gerektiğinin acilen bildirilmesini talep etti¹⁰⁴. Aradan aylar geçmesine rağmen söz konusu memurlar hakkında nasıl bir işlem yapılacağına dair İstanbul Hükûmeti'nden herhangi bir cevap gelmedi. Diğer taraftan Balıkesir memurlarından görevine son verilmiş olanların aileleri de maddi olarak çok zor duruma düşmüş; “kefâf-ı nefis” yani ölmeyecek kadar rızık temin edebilmek için başvuruda bulunmuşlardı. Ancak sadece görevde kalanlara maaş verilebileceği –ki o da uygulanamamıştı-, diğerlerinin maaşlarının ödenmesine imkân olmadığı Hüdâvendigâr Baş Müdüriyeti'ne bildirildi¹⁰⁵.

Yunanlar kendilerinden habersiz ya da aleyhlerinde iletişime hiçbir şekilde izin vermemiş ve işi çok sıkı takip etmişlerdi. Karesi Polis Merkez Memurluğu'nun 9 Mart 1921 tarihli tezkiresinde, Yunanların sansür uygulamalarının çok şiddetli bir hal aldığı ve Türkçe İstanbul gazetelerinin Balıkesir'e gelmesini kesin bir şekilde yasakladıkları ifade edilmişti¹⁰⁶. Sadece İzmir gazeteleri serbestti¹⁰⁷. Resmî ve özel yazışmalar da sansüre tabi olduğu gibi üzerinde mektup veya gazete olanlar hapsedilip, yasaklara uymayanların kürek cezasına çarptırılacağı ilan edildi. Yolcular da istisnasız ve detaylı bir şekilde aranıyorlardı. Hanımları arayabilmek için hemcinslerinden seçilen arama memurları mevcuttu. Üst aramaları bilhassa Bandırma'da tacize varan bir surette yapılıyordu. Örneğin Karesi mutasarrıfının bavulunu getiren akrabası, bavulun içinden mutasarrıfa ait not defterleri çıkması sebebiyle tutuklanmıştı. Mutasarrıfın araya girmesiyle

102 BOA, DH.İ.UM, 20-32/14-8, lef 15, 13 Temmuz 1922/13 Temmuz 1338; BOA, DH.İ.UM, 20-32/14-8, lef 17, 8 Temmuz 1922/8 Temmuz 1338. Hüdâvendigâr Posta Telgraf Baş Müdüriyeti'ne mensup 37 memurun da vazifelerine Yunanlar tarafından son verilmiş, on gün zarfında İstanbul'a gitmeleri tebliğ edilmişti (BOA, DH.İ.UM, 20-32/14-8, lef 12, 31 Temmuz 1922/31 Temmuz 1338).

103 BOA, DH.İ.UM, 20-32/14-8, lef 11, 23 Nisan 1922/23 Nisan 1338.

104 BOA, DH.İ.UM, 20-32/14-8, lef 11, 23 Nisan 1922/23 Nisan 1338.

105 BOA, DH.İ.UM, 20-32/14-8, lef 18, 29 Temmuz 1922/29 Temmuz 1338.

106 BOA, DH.İ.UM, 20-27/14-13, lef 2, 9 Mart 1921/9 Mart 1337.

107 BOA, DH.İ.UM, 20-26/14-64, lef 2, 9 Şubat 1921/9 Şubat 1337.

Bandırma'dan Balıkesir'e getirilerek tetkikat sonuna kadar tutukluluğu devam etmiş ve zararlı bir şey görülemediğinden, defterler iade ve kendisi de tahliye edilmişti. Yunan memurların özel yahut resmî yazışmalarda şüphe duydukları bir durum olduğunda, bunlar da sansür memurlarınca imha ediliyordu. Yunanların haberleşmeyi ihlal eden uygulamaları neticesinde, nezaretlerle taşra arasındaki iletişim koparılmış ve işler zincirleme olarak aksamıştı¹⁰⁸. Merkezden herhangi bir evrak alamayan mutasarrıf, maruzatını yazılı olarak İstanbul'a ilemediğinden ancak muhasebe müdürü aracılığıyla şifahi olarak bildirebiliyordu¹⁰⁹. Seyahat özgürlüğünü de kısıtlayan Yunanlar, bir yerden başka bir yere gitmek için gerekli seyahat varakalarının takibi ve teminini de Yunan askerî memurlarının kontrolüne vermişlerdi. Şehrin en büyük mülki amiri olan Karesi mutasarrıfının seyahati dahi bu izne bağlanmıştı. Kendisi seyahat varakası alabilirse Bandırma ve çevresinde incelemeler yapmak üzere bölgeye gidebilecekti¹¹⁰.

İşgal altında tuttukları Balıkesir ve kazalarında her türlü hukuki ihlali gerçekleştiren Yunanlar, adli sahada da faaliyet göstermişlerdi. Örneğin Kırkağaç'taki adi suçlulara dair davaların Yunan İşgal Kumandanlığı tarafından görülmeye başlandığı ve adliye memurlarının görevden alındığı öğrenilmişti. Oysa adı geçen davalara "hukuken ve usûlen" Osmanlı mahkemelerinde bakılması gerekiyordu. Mutasarrıflık da bu kaideye uygun olarak söz konusu duruma müsaade edilmemesini Kırkağaç Kaymakamlığı'na bildirdi. Ancak Yunan Fevkalade Komiserliği, suç teşkil eden ve memleketin güvenliğiyle ilgili işlerde Osmanlı jandarma ve adliyesinin müdahalesini hiçbir şekilde kabul edemeyeceklerini yani Osmanlı Devleti'nin bütün haklarını yok saydıklarını açıkça beyan etmişti. Bunun üzerine mutasarrıf, söz konusu vaziyetin önüne geçilmesi için bu kez İstanbul Hükûmeti'ni uyardı¹¹¹. Yunan işgal kuvvetleri, Kırkağaç'taki jandarma mevcudunun arttırılmasına bunlara silah dağıtılmasına engel olarak davalıların mahkemeye getirilmelerinin önüne geçip adaletin çalışmasını da engellemişti¹¹². Yunanlar, kendilerini âdeta devlet yerine ikame ederek suçluların önemli bir kısmını takip ile Müslüman ve gayrimüslimlerin hukuki ve diğer başvurularını kabul ederek kendilerince yetkili bir merci gibi davranmaya başlamışlardı¹¹³. Balıkesir'de divaniharp tesis eden Yunanlar, keyfi yargılamalar yapıyorlardı. Münevverleri ve zenginleri yani şehrin önde

108 *BOA, DH.İ.UM*, 20-27/14-13, lef 2, 9 Mart 1921/9 Mart 1337.

109 *BOA, DH.İ.UM*, 20-26/14-64, lef 2, 9 Şubat 1921/9 Şubat 1337.

110 *BOA, DH.İ.UM*, 20-25/14-110, lef 2, 6 Aralık 1920/6 Kânunuevvel 1336; *BOA, HR.SYS*, 2465/20, lef 2, 6 Aralık 1920/6 Kânunuevvel 1336.

111 *BOA, DH.İ.UM*, 20-26/14-25, lef 2, 28 Aralık 1920/28 Kânunuevvel 1336.

112 *BOA, DH.İ.UM*, 20-26/14-42, 31 Ocak 1921/31 Kânunusani 1337.

113 *BOA, DH.İ.UM*, 20-25/14-110, lef 2, 6 Aralık 1920/6 Kânunuevvel 1336; *BOA, HR. SYS*, 2465/20, lef 2, 6 Aralık 1920/6 Kânunuevvel 1336.

gelenlerini hedef alan Yunanlar, onları çetelerle gizli bağlantıları olduğu gibi ithamlarla yargılayıp idam ya da hapis cezasına çarptırmışlardı. Yunanların çeşitli hilelerle gerçekleştirdikleri bu fiillerin asıl amacının, bahsi geçen kimselerin sahip oldukları “nüfuz ve servetini imhâ olduğu” aşıkardı¹¹⁴. Bunlardan birisi olan Karesi Mebusu İbrahim Cevdet Bey, sekiz aydan fazla Yunanların elinde tutsak kalmış; sonunda firar ederek Ankara’ya gidebilmişti¹¹⁵. Keza jandarma zabitanından Süleyman Efendi de Yunan ordusunun güvenliğini tehdit ettiği ithamıyla İzmir’de divanıharbe sevk edilmişti. Mahkemede suçü sabit bulunan Süleyman Efendi, tevkif edildi ki bunun gibi pek çok vaka mevcuttu¹¹⁶.

5. Balıkesir’de Yunan Mezalimi

Batı Anadolu’nun Yunanlarca işgaliyle birlikte tüm işgal bölgelerinde zulüm, yağma ve savunmasız, masum insanların öldürülmesi vakaları görülmeye başlandı¹¹⁷. Söz konusu durum, Batı Anadolu ve diğer işgal altındaki yerlerde kitlesel göçlere yol açtı ve Türkler kendi ülkelerinde, sahip olduklarını arkalarında bırakıp göç etmek mecburiyetinde bırakıldılar¹¹⁸. Bu misallerden birisi de İzmir’in işgali sonrasında Karesi Polis Merkez Memurluğu’ndan emniyet müdüriyetine yazılan rapordan anlaşılmaktadır. Buna göre ilerleyişlerine devam eden Yunan işgal kuvvetleri, Menemen’de pazar yerinde ahalî alışveriş için toplandığı sırada, sokak başlarına yerleştirdikleri mitralyözlerle açtıkları çapraz ateşle kadın, çocuk ayırmaksızın acımasızca katliam yapmışlardı. Hızını alamayan işgalciler, bir müfrezeyi de hükümet dairesine göndererek kaza kaymakamı ile zabıta memurlarını öldürüp yüzlerce mazlum insanın hayatlarına son derece feci şekillerde son vermişlerdi. Dikili taraflarında teşkil ettikleri ellişer kişilik Rum ve Ermeni çeteleriyle buradan Bergama’ya kadar yollarındaki köylüleri yakıp, ahalinin büyük ve

114 BOA, DH.İ.UM.EK, 63/9, 4 Temmuz 1922/4 Temmuz 1338.

115 “Memâlik-i Meşgulede Yunan Mezalimi”, *Sebilürreşâd*, C.19, S.482, 28 Mayıs 1921, s. 143-147.

116 BOA, DH.EUM.AYŞ, 59/90, 14 Mart 1922/14 Mart 1338.

117 Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi, İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1999, s. 73 vd.; Zafer Çakmak, *İzmir Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi (1919-1922)*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2007, s. 122 vd.; Zekeriya Türkmen, *Belgelerle Yunan Mezalimi*, Ankara, Ocak Yayınları, 2000, s. 11 vd.; Mevlüt Çelebi, *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu’da Yunan Mezalimi (1919-1922)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2010, s. 8 vd.; Mevlüt Çelebi, “Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir’in İşgali”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı: İzmir’in İşgali*, C.XIX, 2019, s. 131-154; Orhan Hülagü, *Millî Mücadelede Bursa*, İstanbul, Emre Yayınları, 2001, s. 126 vd.; Aydın Ayhan, *Kendi Yurdunda Esir Olmak: İşgal Yıllarında Balıkesir*, Balıkesir, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2020, s. 103-126, 264-288; Metin Ayışığı, “Unutulan Soykırım: Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi”, *Türkler*, C.15, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 776-789; Adnan Sofuoğlu, “Osmanlı Arşiv Belgeleri İşığında İşgal Döneminde Bursa”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XIX, S.55, s. 51-82; Mustafa Tayla, *Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi: Bursa Vilayetinde Yaşanan Acıların Dokümanter İncelemesi*, Ankara, Stratejik Araştırma ve Etüdler Millî Komitesi (SAEMK), 2001, s. 14 vd.

118 Mesut Çapa, “Anadolu’da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.X, S.29, 1994, s. 379-390; Süleyman Tekir-Selçuk Ural, “Batı Anadolu’da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri (1919-1920)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Y.13, S.26, 2017, s. 145-146.

küçükbaş hayvanlarını ile eşyalarını gasp ederek Bergama üzerine yürümüşlerdi. Görüldüğü gibi Yunanların yanı sıra onlarla iş birliği yapan Rum ve Ermeni çeteleri de bölgede terör estiriyorlardı. Yunanların Menemen’de yaptıkları katliamın duyulması, Bergama ve civar köylerdeki halk arasında büyük bir paniğe yol açmıştı. Aynı akıbeta maruz kalmak istemeyen yüz binlerce kişi, varını yoğunu terk etmiş; bir kısmı demiryolu bir kısmı da kara yoluyla göçerek Balıkesir, Bandırma, Kirmastı ve Bursa taraflarına gelmişti. Zaten kalabalık olan ve daha önceden gelen muhacirlerin dahi iskânına yeterli olmayan bölgede, yeni gelenleri barındırma imkânı yoktu. Bu nedenle göç eden ve yollarda olan yüz binlerce insan camilerde, medreselerde, istasyon meydanlarında “sefil ve sergerdân” bir vaziyetteydiler¹¹⁹.

Yaptıkları mezalimin duyulmasını istemeyen Yunanlar, Karesi Jandarma Alayı’nın yarışmalarına da şiddetli bir sansür uygulamışlardı. Buna rağmen bölgedeki sağduyulu görevliler, bir şekilde Yunan mezalimini kayıt altına alıp merkeze iletmışlerdi. Yunanların Balıkesir’in Aşşebacı, Karaman, Bigadiç ve çeşitli yerleşim bölgelerindeki Müslümanları acımasızca katledip kızlarına saldırdıklarına dair haberlerin ardı arkası kesilmiyordu¹²⁰. Yunanların işgal bölgelerinde Müslüman halka uyguladıkları zulmün önüne geçebilmek için İstanbul Hükümeti, her fırsatta konuyu İtilaf Devletleri temsilcilerine bildirerek buna bir son verilmesini talep ediyordu¹²¹. Bu kapsamda Düvel-i Muhtelif’e’nin, Balıkesir ve Bandırma’ya da birer mümessil göndermesi istendi¹²². Ancak diplomasi artık çözüm üret(e)mediği gibi Yunanların aşırılıkları günden güne katlanarak artıyordu.

Bu çalışmada bir kısmına değinilen Balıkesir ve çevresindeki Yunan mezalimiyle ilgili arşivlerde pek çok evraka rastlamak mümkündür. Örneğin Karesi Jandarma Alay Kumandanlığı’nın, Yunan askerlerinin bölge halkına reva gördükleri mezalimi aktardığı 5 Aralık 1920 tarihli rapordan bazı kesitlere göre durum şöyleydi: Balıkesir’in Üçpınar, Aşşebacı ve Soğuk Kuyu köylerinde iki Yunan askeri, Müslüman ahalinin nakit ve hayvanlarını gasp edip onlara çeşitli işkenceler yapmışlardı. Balıkesir’in Ortamandıra köyünden Bayram Ağa’nın 10 baş sığırı, Yunan askerleri tarafından zorla alınarak Balıkesir’e sevk olunmuştu. Durum Yunan Merkez Kumandanlığı’na bildirildiyse de

119 BOA, DH.EUM.AYŞ, 14/120, 25 Haziran 1919/25 Haziran 1335. Yunan işgalinden kaçan halkın Balıkesir’e sığınması ise zaten bir hayli sıkıntının yaşandığı şehri daha da zor durumda bırakan etkenlerden birisi olmuştu. Karesi Mutasarrıflığı, Bergama civarından gelen göçmenlerin mahallerine iadesine dair teşebbüste bulunmuşsa da bir netice elde edememişti (Hatice Yıldırım, “Mütareke Yıllarında Osmanlı Topraklarında Göçleri Önlemeye Yönelik Çabalar”, *Gazi Akademik Bakış, I. Dünya Savaşı Özel Sayısı, C.7, S.14, 2014, s. 85*).

120 BOA, DH.EUM.AYŞ, 54/61, 28 Haziran 1921/28 Haziran 1337.

121 BOA, BEO, 4677/350713, 17 Mart 1921/17 Mart 1337.

122 BOA, BEO, 4707/352956, 9 Mart 1922/9 Mart 1338.

hiçbir netice elde edilememiştir. Yine Müslüman ahalinin köylerine götürmek üzere Balıkesir pazarından satın aldıkları erzak ve 150 kuruş nakitleri, Paşaköy civarında bir Yunan askeri ve bir sivil tarafından gasp edilmiştir. Balıkesir'in çeşitli yerlerinden silah toplamaya görevli bir Yunan müfrezesinin de Müslüman ahaliye yapmadığı hakaret ve işkence kalmamıştır. Yunanlar, bazı Müslümanları şiddetli bir şekilde dövüp ayaklarından tavana asarak altında saman yakmak suretiyle havsalaya sığmayacak işkencelerle vahşice öldürmüşlerdir¹²³. İvrindi'ye bağlı Yağlılar Köyü'ne silah arama bahanesiyle gelen bir Yunan müfrezesi, Müslüman halka hakaret edip çeşitli zulümler yaptıktan sonra camide abdest alan Hafız Ali Efendi'yi müfrezeye karşı bıçak gösterdiği iddiasıyla şehit etmişti¹²⁴. Bunun yanında söz konusu otorite boşluğu ve karmaşa ortamından faydalanan çeteler de boş durmayıp faaliyetlerini arttırmışlardı. Mesela hangi milletten oldukları bilinmeyen bir çete, yaklaşık 25 kişiyle Balıkesir'in Reşadiye köyüne baskın yaparak Müslümanları toplayıp cami civarına hapsederek evlerini aramış ve parası olmadığını söyleyenlerin başlarına kızgın sac geçirmek suretiyle işkence etmişlerdi. Baskında, köyden toplam 319 lira ve 70 adet Osmanlı altını ile 2 bargir gasp etmişlerdi¹²⁵. Zulümlerine hız kesmeden devam eden Yunanlar, bu kez de 25 piyade ve 30 süvariden oluşan Yunan takip müfrezesiyle Manyas nahiyesi Kubaş köyündeki üç Türk'ün evlerini yakmışlardı¹²⁶. İstanbul'a sürgüne giderken Bandırma'da şahit olduklarını aktaran Karesi Mutasarrıfı Cevdet Bey'in bildirdiğine göre Yunanlar, bir yandan ahaliye bu şekilde zulmederken bir yandan da kendi iaşesini dahi karşılayamayan ahalinin ellerindeki kuzularının yaklaşık %20'si ile çok miktarda arpaya Paskalya arifesinde el koyup; Yunan kumandanlarına, zabıtlarına ve karakollarına dağıtmışlardı. Paskalya'da, Rumlar ve Ermeniler de eğlence tertip edip silah atarak camileri kurşunlamışlardı¹²⁷.

Balıkesir halkına eziyet etmek için her fırsatı değerlendiren Yunanlar, birtakım alacak davalarını bahane edip Müslümanlara kötü muamelelerde bulunmuşlardı¹²⁸. Balıkesir tahrirat kalemindeki bazı dosya ve evraklar ile resmî mühürler ve yazı takımlarına; hatta fukaranın beslenme ihtiyacını karşılayan Hilal-i Ahmer'in

123 BOA, DH.EUM.AYŞ, 50/21, 5 Aralık 1920/5 Kânunuevvel 1336; Mücteba İlgürel, "İşgal Altındaki Balıkesir'de Yunan Zulmü", *Balıkesir Sempozyumu:17-20 Kasım 2005*, Balıkesir, t.y., s. 205-210.

124 BOA, DH.EUM.AYŞ, 54/61, 28 Haziran 1921/28 Haziran 1337.

125 BOA, DH.EUM.AYŞ, 50/41, lef 4, 11 Ocak 1921/11 Kânunusani 1337; BOA, DH.EUM.AYŞ, 50/14, lef 2, 11 Ocak 1921/11 Kânunusani 1337.

126 BOA, DH.EUM.AYŞ, 50/29, lef 2, 16 Ocak 1921/16 Kânunusani 1337. Yunan işgalinin Balıkesir'de yol açtığı fiziki ve demografik tahribat hakkında bkz. Kenan Özkan, "Resmî İstatistiklere Göre Yunan İşgalinin Balıkesir ve Çevresinde Neden Olduğu Tahribat", *Belgi Dergisi*, C.2, S.20, Yaz 2020/II, s. 2303-2308.

127 BOA, DH.I.U.M, 20-30/14-74, 20 Nisan 1922/20 Nisan 1338; BOA, BEO, 4715/353597, lef 2-3-4-5, 20 Nisan 1922/20 Nisan 1338.

128 BOA, DH.KMS, 59/27, 14 Eylül 1920/14 Eylül 1336.

aşhanesindeki o günkü yemeklik malzemeden kazanlara kadar her şeye el koyan Yunanlar, Balıkesir’de büyük zarara yol açmışlardı¹²⁹. Çünkü günlük 600 kişiye sıcak yemek çıkaran yardım heyeti, Yunanların taarruzları karşısında buradaki eşya ve malzemeyi yanlarına alma fırsatı bulamadan aceleyle bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştı¹³⁰. Yanı sıra Yunan askerleri, zaten büyük bir fakirlik içinde olan milletin eşya ve hayvanlarına “tekâlif-i harbiye” adı altında, üstelik hiçbir bedel ödemeksizin yahut karşılığında bir evrak vermeksizin el koymuşlardı. Hatta köylülerden aldıkları hayvanların aşarını dahi onlara yüklemişlerdi¹³¹. Yunan işgal kuvvetlerinin memleketteki her türlü kaynağı fütursuzca ele geçirme faaliyetlerinden Kepsut da nasibini aldı. Kepsut Askerî İşgal Kumandanlığı bölge halkının birçok öküz arabasını alıp araba sahiplerinin de iş gücünden yararlanarak civardaki ormanlardan çok miktarda odun tedarik etmişti. Ayrıca hafta iki-üç kez de her köyden 10 veya 15 arabayı angarya suretiyle alıp, ahalinin kendi kazma ve kürekleriyle onlara Kepsut ve civarı ile Balıkesir arasında siperler kazdırmıştı. Bu uygulama nedeniyle birçok çift hayvan iş göremez hale geldiği gibi ahali de özel işlerini yerine getirmekten aciz bırakılmış, işkenceye maruz kalarak maddî ve manevî zarara uğratılmıştı¹³².

Yukarıda bahsedilen raporlar dışında bazı önemli detayları da gazetelerden öğrenmekteyiz. *Sebülürreşâd* gazetesinde “Zavallı Dindaşlarımız Neler Çekiyor!” başlıklı yazı dizisinde, işgal altındaki Balıkesir’in ahvali kamuoyuna duyurulmuştu. Buna göre: Yunanlar Balıkesir, Bandırma, Erdek, Gönen, Edremit, Burhaniye, Balya, Sındırgı kazalarıyla nahiyeler ve köylerde öküz, araba, deve, at, katır, merkep, sığır, keçi, koyun, hak kaz, ördek, tavuk ve hatta evlerin saçaklarındaki kumrulara kadar hiçbir şey bırakmamıştı. Yunanlar, Balıkesir’i işgal ederken kasa hırsızlarını, yankesicileri ve sahte banknot imal edenleri de beraberinde getirmişti. Bunlar halkı açıktan soymuş, dolandırmış, piyasaya sahte banknotlar sürmek ve Osmanlı paralarını çalmak suretiyle bölgenin maliyesine büsbütün zarar vermişlerdi. Yerli Rum ve Ermenileri silahlı almaya başlayan Yunanlar, “*Türklerde alacağımız vardır*” diyerek onlara Müslümanları soydurmuş; şahitsiz delilsiz kuru bir iddia ve iftira ile birçok kimseyi tutuklayıp, istedikleri parayı

129 BOA, DH.İ.UM, 19-15/1-13, lef 12, 28 Ekim 1920/28 Teşrinievvel 1336; BOA, DH.İ.UM, 19-15/1-13, lef 7, 8 Temmuz 1920/8 Temmuz 1336.

130 Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928, yay. haz. Murat Uluğtekin, M. Gül Uluğtekin, Ankara, Türk Kızılayı, 2013, s. 134-135.

131 BOA, DH.İ.UM, 20-25/14-35, 13 Ekim 1920/13 Teşrinievvel 1336.

132 BOA, DH.EUM.AYŞ, 52/48, lef 2, 2 Nisan 1921/2 Nisan 1337. Buna karşın dahiliye nazırı, Balıkesir mutasarrıfına gönderdiği 22-23 Haziran 1919 tarihli emirde “Sizin ve arkadaşlarınızın tarafımdan verilen sarih talimata tevfiki hareket etmemeniz bu felâketleri badi oldu... Ne kadar gaddarane ve hakşikenane olursa olsun biz bu işgallere karşı sarih haklarımızı şimdilik siyaseten müdafaa edebiliriz...” ifadeleriyle Yunan işgaline karşı bölgede kurulmaya çalışılan savunma hattına karşı olduğunu tehditkâr bir üslupla bildirmişti (Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi...*, s. 36-37).

aldıktan sonra işkenceler yapmışlardı. Bu suretle Müslümanlara, Rum ve Ermenilerin geçimlerini sağlayacak, hatta ailelerine miras bırakacak kadar büyük meblağlarda paralar verdirmişlerdi. Yunanlar, Balıkesir’de 1.000.000 liralık sıhhiye malzemesine de el koymuşlardı. Hastalarının mağdur olmasını istemeyen doktorların, en azından röntgen makinesini bırakmaları için General Povano’ya rica etmeleri, hiçbir fayda sağlamadığı gibi üstüne içlerinden birisi tutuklanmıştır¹³³. Bunların dışında okullardaki binlerce liralık alet, edevat ve cihazlara el koyup Atina’ya gönderdikleri gibi okulları kapatıp halkın eğitim hakkını da elinden almışlardı. Keza bütün resmî daireleri soyup, telefon ve telgraf tellerini söküp, vagonlar dolusu eşyayı Atina’ya yollamışlardı. Evlerdeki halı, kilim, sandalye gibi eşyaları dahi almışlardı. Özetle Balıkesir ve kazalarında zahire, hayvan, eşya ve üretilen malların hepsini gasp eden Yunanlar, şehrin tüm malî kaynaklarını kurmuşlardı¹³⁴.

Diğer taraftan işkenceler de tüm hızıyla devam ediyordu. Rum ve Ermenilerden 300 kişi toplayan Şileli Petro’nun “*Biz burada hiç olmazsa bir Türk kurban etmedikçe cepheye gidemeyiz!*” sözleri üzerine Balya eşrafından Süleyman Efendi, isyancıların acımasızca dövmeleri neticesinde feci bir şekilde can vermişti. Yaklaşık 150 Müslümanı yakalayan bu ayaktakımı, “*Kemal Paşa’ya silâh ve mühimmat gönderiyor musun!*” diyerek onları da sopalarla dövmüşlerdi. Bu vakaya şahit olan bir Fransız, konuyu İzmir’deki Fransa mümessiline rapor etmişti. Bölgede cereyan eden feci hadiselerden birisi de Bigadiç ve Kepsut baskınlarında Türk müfrezelerinin önünden kaçmak zorunda kalan düşmanın, intikam için geri gelerek bütün vatansever gençleri kasabanın dışındaki büyük köprüde kurşuna dizmesidir. Ayrıca kasabada soyulmadık hiçbir dükkân ve mağaza bırakmamışlardı. Yunanlar, minarelerde ezan okuyan müezzinleri silah zoruyla engelleyip, aleyhlerinde casusluk yapmakla suçlayarak ya tutuklamış ya da İzmir’e sevk etmişlerdi. Edremit ve Burhaniye kazalarından da -bazıları kırk günlük bebekleriyle birlikte olmak üzere- akıbetleri bilinemeyen birçok Müslüman kadını zorla Manisa’ya göndermişlerdi. Çeşitli noktalarda muhafız olarak bulundurulmuş Yunan askerleri, gasp ve yağmalarıyla köyleri âdetâ kurutmuşlardı. Rivayete göre Yeniköy muhafızı işgalden beri çaldığı paralar ve kıymetli eşyalar sayesinde bir banker kadar zenginleşmişti. Kasabalardaki Müslüman lokantalarından yemek yiyen Yunan askerleri, kinayeli bir şekilde “*Parasını Mustafa Kemal Paşa verecektir!*” diyerek ödeme yapmamışlardı. Bölgede iyice yerleşmek isteyen ve Balıkesir’de istasyon civarında telsiz-telgraf istasyonları olan Yunanlar, Gümüşçeşme mevkiinde de bir uçak hangarı yapmaya

133 “Karesi Ahvali: Zavallı Dindaşlarımız Neler Çekiyor!”, *Sebilürreşâd*, C.19, S.484, 18 Haziran 1921, s. 176.

134 “Memâlik-i Meşgulede Yunan Mezalimi”, *Sebilürreşâd*, C.19, S.482, 28 Mayıs 1921, s. 144-146.

çalışıyorlardı. Akşam güneş battıktan sonra sokaklara çıkmak yasak olduğu gibi Müslümanların İzmir, İstanbul veya memleketin herhangi bir yerine seyahati de yasaklanmıştı. Netice olarak Yunan mezalimine dayanamayan Çanakkale'den Bayramiç, Ezine, Ayvacık, Burgaz, Biga kazalarıyla; Balıkesir'den Gönen, Işıklar, Edremit, Balya, Manyas, Kirmastı ve İvrindi'de yaşayan Müslüman ahali, dağlara çıkmış ve Yunanlara karşı her tarafta müthiş tepkiler baş göstermişti. Kuvvet toplamakta bir hayli zorlanan Yunanların son umutları, hapishanelerdeki Yunan tutuklulardı. Manevî olarak da kuvvetleri kırılan Yunanların durumu gazetede “(Türk Ordusu) denince dudaklar çatlıyor, yürekler hopluyor” sözleriyle duyurulmuştu. Bölgedeki yerli Hristiyanlar ise Balıkesir'in kurtuluşuyla Yunanlarla birlikte kaçacaklarını ifade etmişlerdi¹³⁵.

Yunanların sınır tanımayan ve günden güne şiddeti artan mezalimi, Karesi mebusları Abdülgafur, İbrahim Cevdet ve Hasan Basri beyler tarafından meclise taşınmıştı. Hasan Basri Bey, söz konusu vaziyetten duyduğu derin üzüntüsünü, yaptığı dokunaklı bir konuşmayla mecliste dile getirmişti¹³⁶. Umum Jandarma Kumandanı Mirliya Ali Kemalî Bey de Yunanların verdiği zararlar neticesinde aslında refah ve bolluk içinde olan Balıkesir'in içine düşürüldüğü elim vaziyeti “*Girdikleri en ma'mûr mahalleri şûrezâra çevirmişler, en sakin menâtıkı şekâvet ocağına döndürmüşler(di)*” sözleriyle tarif etmişti. Yine kendi ifadesiyle Yunanların verdikleri zararlara karşı “*medeniyet iddiâsında bulunmaları da bir iddiâ-i kâzib*”, yani bir yalandan ibaretti. Aslında Balıkesir ve Yunan işgali altındaki tüm bölgelerdeki genel durumu Umum Jandarma Kumandanı Mirliya Ali Kemalî'nin “*Yunanlar Anadolu'ya lâıyk ve mâlik olmadıkları 'medeniyet' i getirmek için değil mevcut medeniyeti yıkmak, ma'mûr mahalleri harap etmek, sükûn ve asayişî kökünden bozmak için istilâ eylemişlerdir*” tespiti konuyu en yalın şekliyle özetleyip, göz önüne sermiştir¹³⁷.

135 “Karesi Ahvali: Zavallı Dindaşlarımız Neler Çekiyor!”, *Sebülürreşâd*, C.19, S.485, 25 Haziran 1921, s. 185-187.

136 “...Efendiler benim orada ailem, kardeşlerim mezalim altında inler dururken, artık ben burada yaşamam. Bugün arkadaşlarımızdan birinin üç yaşındaki çocuklarına varıncaya kadar ki o arkadaş Meclis-i Alinizdedir; tevkif edilmiştir. Artık bizim için yaşamak haramdır. Binaenaleyh Hariciye Vekili Muhteremî Yusuf Kemal Beyefendi bizim bu derterimize tercüman olarak, her vesileden bilistifade, medeniyet namı altında yapılan bu fecaiye resmen müsaade eden hainlere anlatsın ve fakat anlatırken kemali celâdetle anlatsın ve biz daha fazla tahammül edemeyeceğiz. Biz tarihin yaptığı hataları tekrar etmek gafletinde bulunmayacağız. Binaenaleyh orada bulunan dindaşlarımız böyle inlemekte iken, bizim; burada rahat kalmamız doğru değildir. Binaenaleyh bumu kemali celâdetle anlatmalıdır ve her vesileden bilistifade anlatmalıdır...” (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri [TBMMZC], Devre: I, Cilt: 16, İçtima Senesi: 2, 154. İçtima, 4 Nisan 1922/4. 2. 1338, s. 218-219).

137 *BOA, DH.KMS*, 60-3/36, 11 Aralık 1921/11 Kânunuevvel 1337.

Sonuç

İşgalle birlikte Balıkesir’de maddi ve manevi büyük hasarlar meydana getiren Yunanlar, bölgeye hızlı bir giriş yapmışlardı. Yunanlar, diğer işgal bölgelerinde olduğu gibi Balıkesir’i de idari, mali ve diğer yönlerden tamamen kontrol altında tutup işgallerini kısa sürede kalıcı bir hale getirerek buradaki hâkimiyetlerini pekiştirmek istemişlerdi. Bu maksatla zorla işten el çektirdikleri Karesi Mutasarrıfı Cevdet Bey’i İstanbul’a sürgün etmek, bölgenin maliyesine ve halkın geçim kaynaklarına el koymak, kolluk kuvvetlerini tasfiye edip bölgeyi savunmasız bırakmak, posta ve telgraf müdürlüklerini kontrol altına almak, iletişim ve matbuatta ağır sansür uygulamak gibi yukarıda detaylı olarak izah edilen ve kabul edilmesi imkânsız birtakım eylemler gerçekleştirmişlerdi. Resmî dairelerdeki Türk bayrağını indirip Osmanlı lirası yerine kendi paralarını ikame etme gibi işgalin ötesinde, ilhaki işaret eden uygulamalarıyla açıkça devletin hukukî haklarını çiğneyip, bağımsızlığına kastetmişlerdi.

Bahsi geçen olumsuz atmosfer ve savaşın gittikçe artan faturası mali bakımdan da Balıkesir’deki tabloyu fazlasıyla ağırlaştırmıştı. Yunanların Balıkesir ve civarındaki ekonomik faaliyetlere müdahalesi ve mal sandıkları ile Ziraat Bankası şubelerinden zorla aldıkları meblağlar, içinde bulunulan mali darboğazı daha da şiddetlendirmişti. Resmî dairelerdeki ve hanelerdeki eşyalardan telgraf tellerine kadar her şeyi gasp eden Yunanlar, verimli toprakları ve canlı ticaret hayatı olan yöre halkını açlık ve sefaletle mahkûm etmiş; âdeta bir kuru ekmeğe muhtaç hale getirmişti. Maliye Nezareti de maddi sıkıntı nedeniyle Balıkesir’e gerekli meblağı göndermenin mümkün olmadığını bizzat itiraf ve ifade etmişti. Sıkıntının had safhaya ulaşmasıyla memurların maaş alamaması ve memleketin işgal altında bulunması, siyaseten ve iktisaden kötü bir etki yarattığı gibi Osmanlı memurlarının görevlerinin aksamasına da yol açmıştı. Dolayısıyla işgal altındaki Balıkesir ve çevresindeki öncelikli konulardan birisi, mali buhran meselesiydi. Söz konusu vaziyetin önüne geçmek adına somut bir çözüm yolu bulunamadığı gibi sorun uzunca bir müddet daha devam etmişti.

Hukuk ve sınır tanımaz bir tutumla bir yandan bölgeyi kontrol altına alıp savunmasız bırakan Yunanlar, diğer yandan da bölge halkı üzerindeki mezalimin şiddetini arttırmış; işkence, katliam, ırza tecavüz gibi insan haklarına ne kadar aykırı davranış varsa hepsini bölgedeki masum halk üzerinde tatbik etmişlerdi. İşgal altında olan diğer bölgelerde olduğu gibi Balıkesir’de de kadın, çocuk, yaşlı gözetilmeksizin Yunan mezalimi, tüm hızıyla ve sınır tanımadan sürmüştü. Yunan işgal kuvvetlerinin bu eylemlerinin, devletin hukukunu hiçe saymak haricinde işgalin çok ötesinde bir mana taşıdığı

aşikârdır. Balıkesir ölçeğindeki vuku bulan tüm bu misallerden anlaşıldığı üzere, XX. yüzyılın başından beri savaşların getirdiği yıpranmanın bir sonucu olarak yönetim zafiyeti içerisinde olan İstanbul Hükûmeti, mali ve siyasi meselelere çözüm bulmakta zorlanmış; bu durum ise işgal kuvvetlerinin faaliyetlerinde gittikçe daha pervasız davranmalarına sebebiyet vermişti. O dönem memleketin genelinde olduğu gibi Balıkesir de kaderiyle baş başa iken hayati önem arz eden meseleleri bölgesel imkânlarıyla çözmek mecburiyetinde kalmıştı. Bu noktada Millî Mücadele'deki azmi ve kararlılığıyla destansı bir mücadele veren yöre halkı ile bölgeye intikal eden komutanların üstün gayretleri sayesinde Balıkesir, 6 Eylül 1922 tarihinde Yunan işgalinden kurtarılmış ve iki seneyi aşan sıkıntılı günlere son verilmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları¹³⁸

1.1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâbîâlî Evrak Odası (BEO)

Dahiliye Nezareti Asayiş Kalem-i (DH.EUM.AYŞ)

Dahiliye Nezareti Hapishaneler Müdüriyeti Mütferrik (DH.MB.HPS.M)

Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye (DH.İ.UM)

Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM.EK)

Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus (DH.KMS)

Dahiliye Nezareti Levazım Kalem-i (DH.EUM.LVZ)

Dahiliye Nezareti Muhasebe Kalem-i (DH.EUM.MH)

Dahiliye Nezareti Seyrüsefer Kalem-i (DH.EUM.SSM)

Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü (DH.UMVM)

¹³⁸ Kullanılan belgelerin künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

Hariciye Nezareti İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO)

Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS)

İrade Dosya Usulü (İ.DUİT)

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)

1.2. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

2. Resmî Yayınlar¹³⁹

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (TBMMZC)

3. Süreli Yayınlar¹⁴⁰

İleri

Sebilürreşâd

Vakit

4. Araştırma Eserler

Akşin, Sina: *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele: Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)*, C.I, İstanbul, Cem Yayınevi, 1992.

Apak, Rahmi: *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi: Anadolu'da Yunan Mezâlimi, C.II, yay. haz. Uğurhan Demirbaş vd., Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1996.

Ayhan, Aydın: *Kendi Yurdunda Esir Olmak: İşgal Yıllarında Balıkesir*, Balıkesir, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2020.

Ayhan, Aydın: "İşgal Yıllarında Balıkesir Çevresi ve Gönen", *Kurtuluş Savaşı'nda Gönen ve Çevresi (Sempozyum: 05.09.1993, Gönen)*, Ankara, Gönen Belediyesi, 1998, s. 9-36.

Ayışığı, Metin: "Milli Mücadele'de Edremit Üzerine Bazı Belgeler", *Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyumu Bildiriler, Özetler*, İzmir, Edremit Belediyesi Kültür Yayınları, 2011, s. 300-308.

Ayışığı, Metin: "Ayvalık'ın İşgali ve İlk Kurşun", *Balıkesir Sempozyumu: 17-20 Kasım 2005*, Balıkesir, t.y., s. 196-204.

139 Kullanılan resmî yayınların künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

140 Faydalanılan süreli yayınların künyeleri dipnotlarda belirtilmiştir.

- Ayışığı, Metin: “Unutulan Soykırım: Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi”, *Türkler*, C.15, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 776-789.
- Bayraktar, Bayram: *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ayvalık Tarihi*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.
- Budak, Mustafa: “Osmanlı Devleti’nin Paris Barış Konferansı’na Davet Edilmesi ve Muhtıralar Sunması ile İlgili Tartışmalar”, *Tarih Dergisi*, S.71, 2020/1, s. 445-472.
- Çakmak, Zafer: *İzmir Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi (1919-1922)*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2007.
- Çapa, Mesut: “Anadolu’da Yunan İşgalinin Sebep Olduğu İç Göçler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.X, S.29, 1994, s. 379-390.
- Çelebi, Mevlüt: *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu’da Yunan Mezalimi (1919-1922)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2010.
- Çelebi, Mevlüt: “Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir’in İşgali”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı: İzmir’in İşgali*, C.XIX, 2019, s. 131-154.
- Çevik, Zeki: “Çanakkale Savaşı’nın Yakın Bir Kentin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayatına Etkileri: Balıkesir Örneği (1914-1918)”, *Yeni Türkiye Dergisi, Çanakkale Özel Sayısı*, Y.21, S.65, Ocak-Şubat 2015, s. 1033-1060.
- Demirhan, Hasan: “Paris Barış Konferansı’nda (1919) Yunanistan’ın Toprak Talepleri ve Batı Anadolu’nun İşgal Kararının Alınması”, *Asia Minor Studies*, C.7, S.2, 2019, s. 201-219.
- Ediz, İsmail: *Diplomasi ve Savaş Batı Anadolu’da Yunan İşgali 1919-1922*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2019.
- Erdem, Nilüfer: *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)*, 3. bs., İstanbul, Derlem Yayınları, 2017.
- Ergeneli, A. Hilmi: “1919’da Ayvalık Savunması İle İlgili Anılar”, *Bellekten*, C.XLVIII, S.189-190, Ocak-Nisan 1984, s. 167-240.
- Gökçen, Salim: “Milli Mücadele’de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Y.12, S.23, Bahar 2016, s. 89-111.
- Gülmez, Nurettin: “Balıkesir’de Milli Mücadele ile İlgili Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Tasnif”, *Milli Mücadele’nin 100. Yılında Kuva-yı Milliye Şehri Balıkesir Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı (19-22 Eylül 2019)*, C.I, Balıkesir, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2020, s. 143-163.
- Hülagü, Orhan: *Milli Mücadelede Bursa*, İstanbul, Emre Yayınları, 2001.
- İlgürel, Mücteba: *Millî Mücadele’de Balıkesir Kongreleri*, İstanbul, Atatürk Araştırma Merkezi, 1999.

- İlgürel, Mücteba: “Balıkesir Kongreleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.V, İstanbul, Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 15-17.
- İlgürel, Mücteba: “İşgal Altındaki Balıkesir’de Yunan Zulmü”, *Balıkesir Sempozyumu: 17-20 Kasım 2005*, Balıkesir, t.y., s. 205-210.
- İstiklal Harbimizde PTT*, Ankara, PTT Genel Müdürlüğü, 2009.
- Kıranlar, Safiye: *Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Korkmaz, Ender: “Mondros Mütarekesi Döneminde Sansür”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.19-20, 2011, s. 29-55.
- Köse, İsmail: “Paris Barış Konferansı Tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson’un Türk Algısı”, *History Studies (Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı)*, C.6, S.3, April 2014, s. 217-238.
- Köstüklü, Nuri: “Batı Anadolu’da Yunan İşgal Metodu Üzerine Analitik Bir Yaklaşım”, *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri 26-28 Eylül 2012*, yay. haz. Murat Alper Parlak, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015, s. 141-148.
- Mert, Özcan: “Anzavur’un İlk Ayaklanmasına Ait Belgeler”, *Bellekten*, C.LVI, S.217, Aralık 1992, s. 847-962.
- Müderrişoğlu, Alptekin: *Kurtuluş Savaşı’nın Malî Kaynakları*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1990.
- Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, yay. haz. Murat Uluğtekin, M. Gül Uluğtekin, Ankara, Türk Kızılayı, 2013.
- Özkan, Kenan: “Resmî İstatistiklere Göre Yunan İşgalinin Balıkesir ve Çevresinde Neden Olduğu Tahribat”, *Belgi Dergisi*, C.2, S.20, Yaz 2020/II, s. 2293-2321.
- Sarısaman, Sadık: “İyonya Muhtar İdaresi’nin Türk Basınına Yansımaları”, *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri 26-28 Eylül 2012*, yay. haz. Murat Alper Parlak, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015, s. 79-95.
- Selvi, Haluk: *İşgal ve Protesto: İzmir’in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları (15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)*, İstanbul, Değişim Yayınları, 2007.
- Selvi, Haluk: “Ayvalık’ın İşgali ve Belediye Çeşmesi Protokolü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XVII, S.51, 2001, s. 843-863.
- Smith, Michael Llewellyn: *Yunanistan’ın Anadolu Hayali 1919-1922*, çev. Nilgün Engin, İstanbul, Tarihçi Kitabevi, 2017.
- Sofuoğlu, Adnan: “Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XIX, S.55, 2003, s. 51-82.

- Sonyel, R. Salâhi: *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1973.
- Sunay, Serap: “Birinci Dünya Savaşı’nda Orduya Zeytinyağı Temininde Balıkesir’in Yeri ve Önemi”, C.I, *Milli Mücadele’nin 100. Yılında Kuva-yı Milliye Şehri Balıkesir Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı (19-22 Eylül 2019)*, Balıkesir, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 2020, s. 353-360.
- Tekir, Süleyman-Ural, Selçuk: “Batı Anadolu’da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri (1919-1920)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Y.13, S.26, 2017, s. 125-148.
- Tayla, Mustafa: *Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi: Bursa Vilayetinde Yaşanan Acıların Dokümanter İncelemesi*, Ankara, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK), 2001.
- Tolon, Ahmet Hurşit: *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr’e Giden Yol*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2004.
- Turan, Mustafa: *Yunan Mezalimi, İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1999.
- Türkgeldi, Ali Fuad: *Görüp İştiklerim*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Türkmen, Zekeriya: *Belgelerle Yunan Mezalimi*, Ankara, Ocak Yayınları, 2000.
- Yıldırım, Hatice: “Mütareke Yıllarında Osmanlı Topraklarında Göçleri Önlemeye Yönelik Çabalar”, *Gazi Akademik Bakış, I. Dünya Savaşı Özel Sayısı*, C.7, S.14, 2014, s. 71-96.

